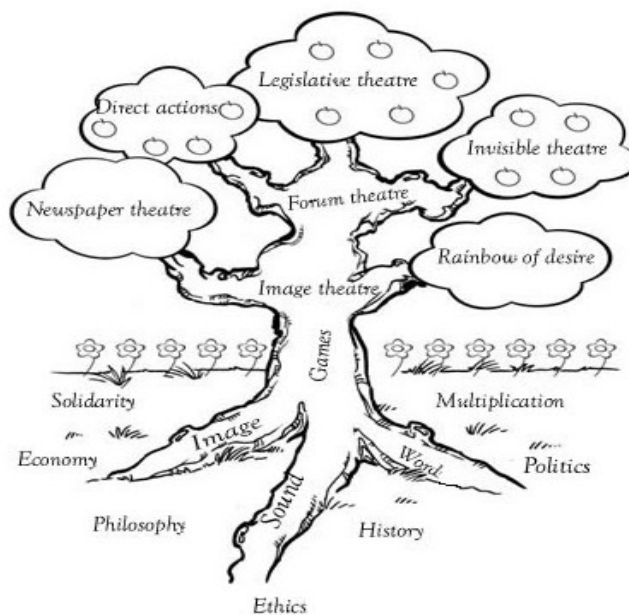

El Teatre Legislatiu

Recerca etnogràfica d'unes jornades

Tree of the Theatre of the Oppressed

(Màster d'EpC)

Realitzat per: Eduardo Salvador

Tutora: Marta Sabariego

Data de presentació: Juny de 2011

AGRAÏMENT

Abans de tot, ja que aquest projecte pretén contribuir a la millora cap a persones discriminades, voldria demanar permís obertament per canalitzar la veu, a les persones discriminades: homes, dones i en concret als veïns, veïnes i persones d'altres cultures que pateixen més discriminació que jo; esperant que almenys aquest escrit pugui contribuir com una veu més o una manera més d'anar més enllà.

En un moment de missatges constants de conflictivitat a l'Orient i el Magrib mantinc l'esperança de que la idea que hi ha darrera d'aquest projecte contribueixi a apropar-nos una mica més els uns als altres, donat que tots som iguals i, entre els ciutadans, la majoria, el què volem és amistat i comprensió.

A nivell més personal, voldria agrair a la Montse Forcadas i també al Jordi Forcadas, fundadors de Pa tothom, la seva bona manera de fer, ja que, amb la seva pedagogia innata respectuosa i conscient, m'han ajudat a entrar amb facilitat en el món de les emocions i de la consciència personal i social des d'una porta en certa manera sorprenent.

D'altra banda, a la meva tutora del MIDE, la Marta Sabariego, li voldria agrair tota la seva ajuda, inclús durant el període maternal, així com el seu interès en aquest petit projecte al assegurar-se de que tingui una metodologia correcta; la qual cosa reafirma la meua opinió en creure que es tracta d'un camí amb sentit i em dóna més eines per continuar i entendre millor el procés.

Í N D E X

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Identificació del tema d'investigació

1.2. Definició del problema

1.3. On sorgeix la idea del problema

1.4. Arbre de problemes

1.5. Valoració

1.5.1. Perquè val la pena treballar en el projecte

1.5.2. És viable – Es pot posar en pràctica?

1.5.3. Falten indicadors, estudis, és innovador, aporta coneixements i metodologies noves

2. OBJECTIUS GENERALS I ESPECÍFICS DE LA INVESTIGACIÓ

2.1. Idea de treball

2.2. Objectiu General

2.3. Objectius Específics

3. CONCEPTUALITZACIÓ DEL TEMA

3.1. Conceptes bàsics: Teatre de l'oprimit, violència i opressió

3.1.1. Teatre de l'Oprimit i els seus orígens

3.1.2. Definició de Teatre de l'Oprimit

3.1.3. Conceptes bàsics generals del Teatre Fòrum

3.1.4. Dicotomia Opressora –Oprimit

3.1.5. Teatre de l'Oprimit i violència

3.1.6. Violència estructural i institucional

3.1.7. Violència cultural dels estereotips i prejudicis

3.1.8. Paper dels estereotips i prejudicis en la societat. L'informe europeu de discriminació contra la minoria musulmana.

3.2. El Teatre Legislatiu

- 3.2.1. Limitacions o condicionants per a que s'assoleixin els objectius del Teatre Legislatiu
- 3.2.2. Grups d'experts temàtics (Cèl·lula Metabolitzadora)
- 3.2.3. Què es fa en un Taller Complet de Teatre Legislatiu sobre el racisme?
- 3.2.4. Comentaris, reflexions i dilemes
- 3.2.4.1. Comentaris a definició sintetitzada

4.- METODOLOGIA D'INVESTIGACIÓ

- 4.1. Justificació d'elecció del mètode. Una etnografia
- 4.2. Elements de científicitat aplicats amb aquest enfocament

5. INFORMANTS O SUBJECTES PARTICIPANTS EN L'ESTUDI

- 5.1. Participants en les fases de formació i desenvolupament del taller
- 5.2. Participants per avaluar el taller a través de l'entrevista en grup
- 5.3. Quadre de característiques dels informants
- 5.4. Duració total i espai (contextualitzar on estaven els participants i públic)

6. TÈCNiques DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ

- 6.1. L'Observació participant.
 - 6.1.1. Objectius Observació Participant
 - 6.1.2. Procediment
 - 6.1.3. Guia d'observació i dimensions. Diari de camp
- 6.2. L'Entrevista de grup
 - 6.2.1. Objectius
 - 6.2.2. Proposta d'entrevista
 - 6.2.2.1.- Introducció explicació de la recerca
 - 6.2.2.2.- Pregunta oberta sobre la utilitat del taller i la vivència de prejudicis
 - 6.2.2.3.- El racisme. Casos particulars i reflexions generals
 - 6.2.3. Dimensions i categories d'anàlisi per buidar la informació

7. RESULTATS I BUIDAT D'INFORMACIÓ

- 7.1. Part descriptiva de les fases

7.2. Valoració resumida individual i en grup de l'OP.

8. RESULTATS DEL BUIDAT D'INFORMACIÓ: L'ENTREVISTA DE GRUP

8.1 Descripció resumida

8.1.1. Matriu de buidat de dades

8.2. Valoració resumida

9.- RESULTATS I CONCLUSIONS

9.1. Conclusions sintetitzades sobre les preguntes de recerca

9.2. Triangulació, entrevista i observació

9.3. Valoració específica de la metodologia

9.4. Valoració de la recerca en funció dels objectius previs.

9.4.1. Valoració de l'OP respecte als objectiu

9.4.2. Valoració de l'entrevista en grup respecte als objectius

9.5. Conclusions individuals

9.5.1. Reflexions generals

9.5.2. Comentaris sobre els participants

9.6. Valoració de l'experiència.

10. PROSPECTIVA

11. BIBLIOGRAFIA

11.1. Bibliografia temàtica

11.2. Informes i vídeos consultats

11.3. Bibliografia metodològica

12. ANNEXOS

12.1. ANNEX 1: Notes de camp-1: Fases de la sessió d'OP.

12.2 12.2. ANNEX 2 : Notes de camp 2 – escrits de l'OP.

12.3 12.3. ANNEX 3: Detall de l'entrevista en grup.

1. INTRODUCCIÓ

12.2 1.1. Identificació del tema d'investigació

El tema que estic investigant estudia el funcionament de la metodologia del Teatre de l'Oprimid i, en aquest cas, més concretament, el Teatre Legislatiu com a eina de transformació (sensibilització, canvi d'actituds i mobilització).

El racisme es pot entendre com una forma de violència cultural que actua per excloure determinats grups socials o ètnics de forma simbòlica a través d'accions indirectes com els prejudicis, rumors i estereotips. Altres formes de violència institucional com les lleis també seria podria ser considerat com racisme a més dels casos més obvis de violència física xenòfoba.

L'art, com a eina d'educació en valors, pot ser una forma no violenta de fomentar la consciència i l'expressió; així com també pot servir per crear canals de participació i canalització de formes d'acció a través de l'empatia social. Així, aquest recurs estètic pot contribuir generar sensibilització i presa de consciència de les injustícies sofertes per altres persones o col·lectius. El reconeixement de l'altre a través de l'empatia durant una obra, pot ser un bon exemple. Què sento jo i els personatges durant l'obra?

En segon lloc, durant una obra put experimentar aquesta sensació de dissonància en testimoniar la injustícia presentada i, això, em pot fer sortir a escena per provar una acció assertiva en qualitat d'allò que s'anomena espect-actor. Aquesta reacció pot ser afavorida per una adaptació d'una història real en forma de partitura emocional (Melendres, 2000). Aquest relat novel·lat com un seguit d'esdeveniments emocionals ve a ser un esforç de transmetre al públic una història que pot haver estat viscuda en primera persona pels mateixos actors ¹. La metodologia del Teatre Legislatiu acabarà així donant sortida a una història perquè es pugui amplificar en un escenari i facilitar que el públic decideixi si vol

1

El model d'habilitat d'Intel·ligència Emocional (Mayer, 2000) basa la seva fase de "gestionar" en crear les condicions per a fer sentir una sèrie d'emocions en lloc d'unes altres. Aquest model evoca la poètica d'Aristòtil i les propietats "patètiques" de la tragèdia. El model de Mayer, suposa que es perceben una sèrie d'emocions davant un fet, com pot ser la diversitat o la interculturalitat. Mayer proposa donar èmfasi en les emocions útils i comprendre perquè sentim allò que sentim. La propietat d'aquest model és visualitzar en clau d'emocions com construir accions per a desenvolupar les emocions que generen convivència, com poden ser: la comprensió, l'amistat, la unió o la solidaritat.

que es faci alguna proposta de llei que corregeixi futures injustícies en cas que no existeixi dins el cos legal.

En el marc teòric descriuré, d'una banda, el concepte de racisme i elements que inclou, tant des de la vessant dels estudis oficials i interpersonals, com des de l'anàlisi dels seus orígens; i, d'altra, els mecanismes socials de creació i recreació de prejudicis i estereotips.

El Teatre de l'Oprimít forma part d'un tipus d'art dramàtic compromès políticament, el qual, al mateix temps, va dreçat a col·lectius d'exclusió. Aquests col·lectius, en un moment de crisi com el present, necessiten espais de trobada per tal d'expressar els seus problemes i cercar estratègies per trobar solucions. En el cas d'aquesta recerca, no obstant, l'estudi es farà en un entorn de formador de formadors en Teatre de l'Oprimít, més que col·lectius socials concretament oprimits.

1.2. Definició del problema

En la recerca que es planteja en el següent estudi, el col·lectiu diana seran uns participants d'una sessió de Teatre Legislatiu dins unes jornades de Teatre i Educació a Barcelona. L'avantatge d'analitzar aquestes jornades rau en la disponibilitat i facilitar en participar en els tallers, a més de la proximitat i disponibilitat dels participants a ser entrevistats. Es dona el fet que molts d'aquests participants ja tenen d'alguna manera experiència personal o professional amb la problemàtica del racisme. Un desavantatge, potser més obvi, es degut al fet que no resulta evident com els participants poden reconèixer si ells tenen estereotips o prejudicis.

D'altra banda, es reconeix dins el món del teatre social que els col·lectius de treball sobre els quals més podria interessar incidir, serien els que tindrien més càrrega de prejudicis o aquells en barris o ciutats amb alt grau de nousvinguts.

Els problemes serien els següents:

-Cóm és el model d'intervenció de les diferents fases d'un Taller de Formació i implantació de Teatre Legislatiu?

-Quins són els punts forts i febles de cada fase del taller, també considerant el marc teòric que fonamenta aquesta intervenció amb la temàtica del racisme estructural?

-Quina valoració fan els assistents a la formació de l'impacta?

1.3. On sorgeix la idea del problema?

La idea del problema a treballar sorgeix després d'haver col·laborat en diverses ocasions amb l'escola de teatre social Pa Tothom des de fa diversos anys. Igualment, dins un postgrau previ, en aquell cas relacionat amb l'educació emocional vaig introduir l'anàlisi d'una altra de les tècniques del Teatre de l'Oprimit que es diu Arc de Sant Martí del desig.

Paral·lelament, fruit d'haver tingut experiència i vivències en molts països de majoria musulmana, em vaig solidaritzar amb la necessitat de tractar o treballar la convivència amb ells al meu propi país, ja que vaig veure que hi havia massa pors, mites i, allò que em semblava com a utilitarismes².

Més tard, vam aparèixer unes jornades sobre Teatre Legislatiu i racisme a Barcelona. En veure la iniciativa, vaig demanar participar-hi com a investigador i va ser ben acollit.,

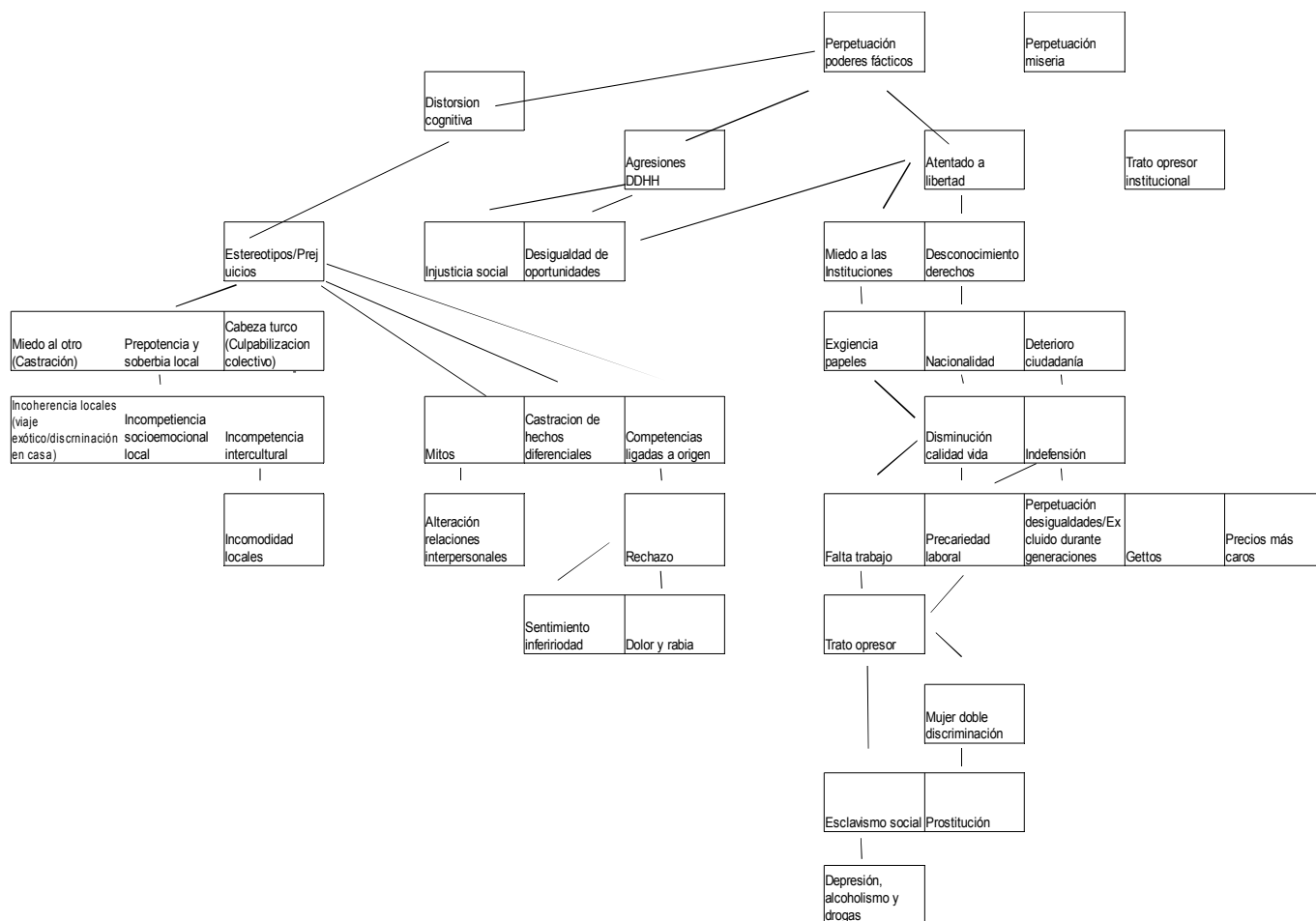
1.4. Arbre de problemes

Quadre 1: Arbre de problemes i causes del racisme.

Amb l'objectiu de conèixer diferents elements o aspectes lligats a la naturalesa del i expressió del racisme vam fer una sessió participativa. La metodologia va ser la de l'arbre en què s'estableixen relacions de causa-efecte entre els conceptes. Amb això, es podien

² Amb això em refereixo a l'ús de la immigració i la xenofòbia com a recurs electoralista.

visualitzar els grups o famílies de problemes, les causes arrel, el problema focal i també les conseqüències i vinculació social i econòmica amb aquest problema.

Les conclusions que sortien d'aquesta dinàmica participativa de detecció de problemes va ser les següents. Primer de tot, que la causa prioritària identificada van ser la perpetuació dels poders fàctics, entesa com a desigualtat social i econòmica. D'aquesta manera, el racisme promociona la generació d'una sèrie d'actituds però també d'accions i de lleis. Entre elles hi ha violacions de drets humans de forma visible, però també invisible. És a dir, amb la violència estructural de les lleis serà una violència més invisible mentre que la violència directa i xenofòbia serà una violència més visible o evident. Aquest quadre també separa dos tipus de conseqüències més clares: la violència estructural, més de caire legal (en la part dreta del quadre) i la violència cultural, més de caire indirecte i interpersonal (en

la part esquerra del quadre). Aquest quadre serveix, també, per comprendre on es situen els objectius del projecte; és a dir, fins a quin punt toquen l'arrel de tota la complexitat del problema o si són objectius que es situen de forma superficial i, per tant, de forma anecdòtica.

En el cas del present projecte l'èmfasi en l'aspecte legal (teatre legislatiu) del racisme malgrat la dificultat d'arribar a canviar lleis.

1.5. Valoració

1.5.1. Perquè val la pena treballar en el projecte

És sabut que ja existeixen treballs acadèmics i de difusió sobre el teatre de l'oprimit. Sovint es valoren obres de teatre més des de la vessant artística i sociològica. En aquest cas trobem la diferència respecte o novetat relativa en l'ús de mètodes i tècniques de recerca qualitatives per analitzar un obra de teatre. A banda d'això, s'ha donat espai per a la valoració amb la idea de millorar el procés en futures sessions així com per demostrar amb més rigor el seu poder real de canvi.

1.5.2. És viable – Es pot posar en pràctica?

Podem trobar diversos tipus de viabilitat en els projectes; des de la viabilitat tècnica, a la econòmica o la institucional. És viable el projecte en la mesura que com a projecte de recerca es pot posar en marxa, que hi hagi suport d'alguna escola de teatre social i que hi hagi interès institucional des de l'educació en sentit ampli. També viabilitza el projecte si l'autor pot dedicar suficientment a posar en pràctica els mètodes amb el rigor, temps i la supervisió necessàries per assolir els objectius.

Així, des del punt de vista de la posada en pràctica (espai de recerca) sóc membre de la comissió de suport de l'escola de teatre social. Per tant, el projecte de recerca, a nivell tècnic i parcialment institucional, pot tenir un bon recolzament. A nivell financer, a priori es pot posar en pràctica depenent també de la situació econòmica i de la capacitat de mantenir una feina que es permeti compatibilitzar amb aquesta recerca. Per tant, la viabilitat

econòmica del projecte no sempre està garantida al 100 per cent.

Per últim, la viabilitat institucional, entesa com a interès per les institucions que poden veure útil aquesta eina, considero que existeix. És a dir, si hi ha interès institucional, vol dir que es faran obres d'aquest estil i, per tant, que es podrà analitzar i valorar amb una mostra més representativa, tant en nombre com en varietat temàtica, l'eina. Una part que es pot considerar de viabilitat institucional també pot ser el suport acadèmic. En aquest cas, entenc que en els àmbits de la pedagogia o educació social hi ha interès i espais suficients per poder presentar una tesi des de la pedagogia que tingui en compte tot el procés com un aprenentatge; ja sigui des de la interculturalitat, els mètodes d'investigació, l'educació i intel·ligència emocional o la innovació i multidisciplinarietat.

1.5.3. Falten indicadors, estudis, és innovador, aporta coneixements i metodologies noves

Considero que el projecte pot tenir de nou el fet d'aportar indicadors i metodologies que siguin contrastades per conèixer i avaluar tant la tècnica com la seva implementació i context. Com deia abans, la novetat és l'ús de tècniques i metodologies de recerca diferents que inclouen tant l'entrevista com l'observació participant i no participant a diferents nivells.

Crec que també pot ser innovador el fet de que l'investigador, a més de la seva tasca, també hagi estat en algun moment dinamitzador, actor, públic o espect-actor. Des de l'any 2008, crec que he pogut passar per totes aquestes fases en alguna de les variants del Teatre de l'Oprimit.³

A més d'això, pot ser rellevant que l'investigador hagi estat dinamitzador de l'Arc de Sant Martí del desig a més de fer d'expectador del mencionat taller de Teatre Legislatiu. Igualment, l'investigador ja havia participat en una obra de Teatre Fòrum sobre el racisme amb l'obra d'Amina busca feina. (Martínez, 2009: 214).

3

El 6 de Juny de 2011 s'ha fet lectura d'una tesi doctoral a la Facultat de Geografia i Història sobre Etnografia d'una obra teatral dirigida pel professor d'Antropologia Manel Delgado i realitzada per la doctorada Amalia Verónica Pallini.

2 2. OBJECTIUS GENERALS I ESPECÍFICS DE LA INVESTIGACIÓ

2.1. Idea de treball

La idea consisteix en participar i fer una primera valoració d'un taller de Teatre Legislatiu.

2.2. Objectiu General

Conèixer en profunditat un espai artístic de sensibilització, debat i construcció de propostes del Teatre Legislatiu.

2.3. Objectius Específics

OE 1 F1: Descriure el model i valorar punts forts i febles de la fase inicial d'un taller de formació de formadors en Teatre Legislatiu (dinàmiques grupals i interculturals més creació col·lectiva i democràtica d'una obra). [participants en formació de formadors - 14 i formador-1, Duració 20h].

OE 1 F2: Descriure el model i valorar punts forts i febles de la fase de discussió i legislativa del Taller de Teatre Legislatiu dirigit a públic en general tenint en compte la teoria expressada pels experts. (sensibilització, discussió dirigida i comentada, votació i canalització de les votacions en facilitació de canvis de lleis. [actors-5, cèl·lula metabolitzadora-2, formador-1, públic-60, Duració 2h]

OE 2. Conèixer l'opinió dels participants sobre el valor del taller pel tractament del racisme estructural.

Es tractarà de conèixer a la pràctica un taller complet i concret. A partir del mateix, es podran conèixer les seves dinàmiques, processos i avaluar les dinàmiques i les condicions que fan que aquestes tinguin sentit. Per últim, es valoraran les tècniques metodològiques emprades: els seus pros i els seus contres i què caldria fer per poder arribar a una millor comprensió del procés.

3.- CONCEPTUALITZACIÓ DEL TEMA

12.2 3.1. Conceptes bàsics: Teatre de l'oprimit, violència i opressió

3.1.1. Teatre de l'Oprimit i els seus orígens

El teatre de l'Oprimit pot ser entès com un grup d'eines, dissenyades originàriament pel dramaturg Augusto Boal, que es diuen Teatre Fòrum, teatre de l'Arc de Sant Martí i Teatre Legislatiu. Cal dir, abans de tot, que dins les metodologies humanistes, tenim el Teatre de l'Oprimit.

Augusto Boal va néixer a Rio de Janeiro al 1931 i va estudiar enginyeria química als EUA. Mai va exercir perquè de seguida es va decantar pel teatre per denunciar els abusos socials i polítics que provocaven desigualtats i la pobresa. De fet, Boal va ser empresonat i torturat durant la dictadura brasilera dels 70 i es va exiliar a Argentina.

La seva modalitat de fer teatre es va basar en el psicodrama de Jacob Moreno i la pedagogia de l'Oprimit de Paolo Freire i la filosofia de Foucault. Amb la pràctica, l'autor anirà produint de forma escrita diverses obres on anirà desplegant tota la seva filosofia pràctica de denúncia social. Boal va arribar a ser regidor de l'Ajuntament de Rio de Janeiro, lloc des del qual va impulsar algunes lleis en base al seu teatre. Arran de l'èxit de la seva acció teatral i política va ser proposat com premi Nobel de la pau.

El Teatre de l'Oprimit és una modalitat de teatre que sensibilitza i mobilitza cap a la l'acció. El seu objectiu és crear consciència, mobilitzar i donar un espai per practicar estratègies de resposta davant conflictes o opressions socials i polítiques. Boal és un estudiós de les opressions, des de les opressions legals, l'anomenada violència estructural; a altres tipus d'opressions socials, econòmiques i de gènere, fins i tot interpersonals o intrapersonals.

La trajectòria de Boal a amèrica llatina li dona molta experiència i li permet arribar a ser convidat per la Sorbonne de Paris al 1978 per donar sessions de teatre de l'Oprimit. Un any després funda el *Centre du Théâtre de l'opprimé* i al 1981 es fa el primer *Festival International du Théâtre de l'Opprimé*.

3.1.2. Definició de Teatre de l'Oprimit

El Teatre de l'Oprimit és un sistema d'exercicis físics, jocs estètics i tècniques especials amb l'objectiu de la comprensió i recerca de solucions a problemes socials, intersubjectius i intrasubjectius. La seva dimensió és múltiple: artística, educativa, política i social, però pot arribar a ser terapèutica. El teatre inter-actiu permet veure el mirall de l'opressió on es pot penetrar i, si es vol, es pot transformar físicament la imatge de l'opressió dins l'escena en funció dels nostres "desitjos". Boal invoca el fet que mitjançant aquest acte de transformar imatges i escenes ens transformem a nosaltres mateixos.

3.1.3. Conceptes bàsics generals del Teatre Fòrum

Teatre de l'Oprimit té com a objectiu fer accessible a tothom el llenguatge teatral i forma de coneixement pedagògic per a la transformació de la realitat social. Veiem que la finalitat de transformació social d'aquesta modalitat de teatre té un clar caràcter utilitarista. És més, si parlem de les emocions que s'expressen i es reben pel públic, l'emoció és també una eina, no tant per alliberar les culpes sinó per facilitar una activació social real i compromesa.

Es tracta d'un teatre polític que pretén incidir no només en les consciències, funció clàssica del teatre convencional, sinó que pretén afavorir la mobilització, i la posada en pràctica d'estratègies de lluita contra la opressió; siguin interpersonals, però més aviat col·lectives o socials.

3.1.4. Teatre de 'oprimit i la dicotomia Opressor –Oprimit

Dins la cultura judeo-cristiana maniqueista: tot té una part de bé o mal com a fets oposats. Així la cultura ha anat desenvolupant tota una sèrie de parells oposats: blanc-negre; lleig-bonic, esquerra-dreta. La dialèctica hegeliana ho expressa en la tesi contraposada a la antítesi. És en aquesta línia que Boal (i Freire) agafa l'oposició opressor i

oprimit. No deixa de ser una manera cara de diferenciar dues polaritats de les quals, en mesura més gran o més petita, estan presents en totes les societats. Dins de la societat existeixen dinàmiques, institucions, situacions, persones que exerceixen un poder sobre altres per obtenir algun tipus de benefici. L'oprimit seria aquesta persona o grup de persones que rep la pressió d'un altre grup, persones o institucions que no tenen eines per contrarestar-lo. Per tant, la seva situació passa de ser la d'oprimit, a la submissió i a l'acceptació de l'opressió.

Boal parla de la importància d'assolir els desitjos (Boal, 2005) i l'autor Galtung, per la seva banda, parla de necessitats. Així, la violència, en resum, es pot entendre com la diferència entre allò potencial i allò efectiu (Fisas, 2004), com el fre per aconseguir la satisfacció de necessitats.

El Teatre de l'Oprimit es basa en la consideració que aquest oprimit o grup d'oprimits es troben en un situació d'inferioritat a l'hora de voler satisfer la seva necessitat o desig degut a la violència estructural. La violència en les seves diverses formes aboca als oprimits a l'estigmatització, pobresa, submissió, desterrament, desnonament, deportament, o fins i tot empresonament.

Així, una dona maltractada víctima de violència física o directa, pot ser oprimida en els tres tipus de violència de Galtung: directa, estructural i cultural. Ara bé, ella, al mateix temps, pot ser opressora en algun aspecte de la seva vida; suposem que controla en excés la seva filla o fill a casa seva. Aquest model es posiciona en l'opressió més important per tal de no dissipar la violència amb altres violències i no dispersar l'atenció.

Per tant, es crea una mena de consens en què s'acorda que, per exemple, aquesta dona pateix una violència de gènere i es decideix parlar i concentrar-se en aquesta opressió, deixant de banda altres opressions que pot exercir ella amb la claredat de que seran opressions.

Es tracta d'una posició ètica beligerant davant un conflicte social; de biaix pro-oprimit que centri en cercar solucions i pressionar la consciències per comprendre la situació.

3.1.5 Teatre de l'oprimit i violència

L'objectiu del seu creador fou la preparació cap a una activació social real i compromesa.

Dins el teatre de l'Oprimít hi ha diverses maneres de treballar, en funció del tipus de violència que ens trobem. Aquests tipus de violència, segons la seva naturalesa, (Galtung, 2003) serien els següents:

- a . La *violència directa*, que es concreta amb comportaments i respon a actes de violència.
- b . La *violència estructural* que es centra en el conjunt d'estructures que no permet la satisfacció de necessitats d'uns en favor d'altres.
- c . La *violència cultural*, que crea un marc legitimador de la violència que es concreta en actituds.

Educar en el conflicte suposa actuar en els tres tipus de violència.

En lloc de parlar de violència directa, introduiré un altre element que pot anomenar-se violència emocional. Igualment, treuré l'aspecte legal i afegiré una nova violència, la institucional, que es trobaria a cavall entre la violència estructural i la cultural. Certament, la violència institucional, quan la fa un policia contra un manifestant, seria violència directa.

La *violència emocional*, es pot definir com el dolor emocional o dissonància cognitiva que es pot produir en situacions de conflicte entre emocions, creences i principis. Aquestes situacions poden ocasionar diverses formes de dolor, malestar, o inclús paral·lització.⁴

La *violència institucional*, la podem definir com la violència creada per les lleis, i el sistema electoral de partits. Lleis que sovint no eviten l'exclusió i afavoreixen la desigualtat amb un sistema de mitjans de comunicació al servei, i originador, dels poders fàctics. Aquest sistema formalment anomenat com a democràcia; en realitat respon a la lògica de mercat monitorejat o d'aristocràcia electiva en paraules de Rousseau.

4

A continuació, presentaré un quadre resum que combina els tipus de teatre dins el Teatre de l'Oprimat i com es relacionen amb els tipus de violència.

Nom	Violència Institucional	Violència Cultural	Violència Emocional
Teatre Legislatiu	Lleis, estructures, institucions	Parcialment Actituds, cultura, imatges, emocions,	Parcialment Emocions.
Teatre Fòrum	No	Actituds, cultura, imatges,	Parcialment Emocions.
Teatre Arc de Sant Martí	No	Parcialment: Actituds, cultura, imatges	Emocions

3.1.6 Violència estructural i institucional

Una mirada a la distribució desigual de riquesa al món pot ser suficient per adonar-nos del caràcter violent de la nostra societat. L'estructura violenta de la societat s'encarrega de redistribuir les despeses de les crisis; les quals, en una societat neoliberal (es a dir, violenta), recau sobre aquells amb menys poder.

“Las estructuras violentas sólo se pueden cambiar (...) y si la contradicción no es demasiado aguda, una salida será la democracia. Si la contradicción es muy aguda (...), entonces, la respuesta puede ser la política de la no violencia (...) de Gandhi.” (Galtung, 2003).

Per tant, en aquest cas de violència estructural, canvis d'actitud no són suficients, tot i que la violència estructural pot tenir un component també intern arrelat a l'estructura de la personalitat. En situacions o casos que no hi ha un marc legal, o el marc legal existent reproduïx la violència estructural externa, les sortides hauran de ser més polítiques que culturals. De fet, aquesta idea és la que recull Boal. Boal es va adonar que per transformar la societat amb el teatre, havia també d'entrar en la democràcia o en la participació. Per

això, va transformar el Teatre Fòrum que tractava més amb actituds i li va afegir una fase legislativa.

3.1.7. Violència cultural dels estereotips i prejudicis.

Des d'una vessant tradicionalment més intel·lectual, l'educació intercultural ha tingut una funció important al treballar els factors que limiten la convivència intercultural a un dels llocs on es poden crear condicions d'igualtat: l'escola.

És per això que cal tenir en compte l'escola com a col·lectiu de treball sobre la interculturalitat; des d'un punt de vista més filosòfic, tot entenent els estereotips i prejudicis com una mena d'antivalors. Aquests antivalors tindrien com a base, referents de valor com la desigualtat o superioritat.

“El enfoque sociocrítico comprende los modelos educativos dirigidos a la lucha contra la injusticia provocada por una asimetría cultural”⁵.

En aquesta línia, el Teatre de l'Oprimid, com explicaré més endavant, va en la línia d'una catarsi per a en la línia sociocrítica radical que vincula “procesos educativos, organizativos y políticos” (Sabariego, M, 2009: 216).

3.1.8 Paper dels estereotips i prejudicis en la societat. L'informe europeu de discriminació contra la minoria musulmana

En les societats (post)modernes la vida diària està plena de formes més o menys subtils de classificació, diferenciació, estereotips i prejudicis que comporten sovint discriminació i estigmatització o rumorologia. Des de la colonització europea s'ha creat el mite de la superioritat amb aquests estereotips, els quals persisteixen alimentats per una consciència occidental reticent a cedir el seu protagonisme o preeminència per tal de mantenir la cultura (autòctona) en posició de superioritat.

⁵ Centro de Estudios Africanos de Barcelona (CEA). Observatorio para acciones contra la discriminación étnica.

Les conseqüències perverses d'aquesta pràctica de discriminar són sovint inconscients en les relacions interculturals i alimenten el conflicte i la sensació de desigualtat cultural. Es tracta de l'anomenada violència cultural, d'un grup normalment majoritari sobre un altre o d'altres de minoritaris. Un nou model de ciutat intercultural ha de, no solament reconèixer la riquesa de la seva cultura pròpia, sinó la de les cultures provinents d'altres llocs, afavorint espais de reconeixement de la dignitat personal, cultural i religiosa assegurant la possessió, protecció i exigibilitat de drets; així com la seva informació i conscienciació. També ha de donar el protagonisme adequat i canalitzar la participació política necessària perquè veus que es troben tapades puguin aflorar i així regenerar i actualitzar una societat moderna i democràtica, tal com resen les constitucions.

Els esmentats estereotips i prejudicis no són simples construccions gramaticals innòques. La seva vivència fa la vida més difícil i donen una sensació d'injustícia. En poques paraules, dificulten la convivència pacífica. L'informe Europeu sobre discriminació de minories musulmanes del 2009 de la UE conclou que una de cada tres persones de fe musulmana ha experimentat actes de discriminació racial i un 11% del total ha estat víctima de crims d'origen racial. Els llocs model de l'estudi eren a) lloc de treball, b) buscant treball, c) en serveis socials, d) en els Centres de salut d'atenció primària (CAP), e) en bars o restaurants, f) a l'escola, g) entrant a una botiga, i h) a l'obrir un compte bancari o demanant un crèdit. Una de les conclusions de l'estudi era que en el 79 % dels casos denunciats no es va produir cap denúncia ni acció per considerar els afectats o afectades que la denúncia no anava a canviar en cap sentit la seva situació (59%) i en el 38% de casos, els afectats/des consideraven aquestes situacions part de la seva vida normal.

3.2. El Teatre Legislatiu

Abans de tot, voldria dir que, per arribar a una definició de Teatre Legislatiu, he utilitzat una síntesi d'entrevistes i escrits dels experts més reconeguts en el moment que van participar com a convidats a les jornades internacionals de Teatre i Educació sobre el tema del Teatre Legislatiu.

Entre aquests experts hi ha Jordi Forcadas, director artístic de l'escola de teatre Pa'thòthom, un dels iniciadors de la formació de teatre de l'oprimit i considerat un dels millors jockers segons el mateix Augusto Boal (Martínez, 2009:218). D'altra banda, he

transcrit textos de la Muriel Naessens que es dedica al Teatre Fòrum des de fa més de 15 anys. Per la seva banda, el José Soeiro, parlamentari portuguès, ha practicat el Teatre Legislatiu a Portugal per proposar-hi lleis sobre beques. Com a expert, he considerat també el Julian Boal, el qual no només ha continuat la tradició familiar del seu pare, sinó que ha traduït al castellà el llibre del seu pare, L'Arc de Sant Martí del desig.

Ammar Djenadou i Till Baumann, també han aplicat el Teatre Legislatiu en els seus països, en concret a França i Alemanya, respectivament. Till Bauman també ha escrit un llibre sobre Teatre Legislatiu.

Per tant, amb la finalitat de trobar patrons comuns i aclariments sobre els objectius i la base filosòfica del Teatre Legislatiu; així com exemples pràctics del seu funcionament, vaig realitzar 4 visionats, transcripcions i anàlisis de vídeos d'entrevistes sobre teatre legislatiu als especialistes Jordi Forcadas, Muriel Naessens, Olivar Bendelak, Julian Boal⁶.

D'altra banda, vaig realitzar una Sintetització conceptual d'una Revista sobre Teatre Legislatiu amb la finalitat de trobar una definició sintetitzada de Teatre Legislatiu entre els principals especialistes.⁷

“El Teatre Legislatiu és un procés d'emancipació política i artística, d'exercici ple de la ciutadania aprofitant tota la varietat del Teatre de l'Oprimint que fa que es perdi el paper de ciutadà com a receptor passiu d'ordenances. Comença amb una radiografia analítica i col·lectivitzada d'una opressió social a través del Teatre Fòrum per part d'un col·lectiu concret d'oprimits, silenciats socialment (pel sistema). Fet el diagnòstic col·lectiu del problema, els participants fan una mena de Parlament legislatiu o Assemblea General dels Oprimits i voten les propostes assistits per grup d'experts temàtics i legals; els quals, amb un vocabulari adequat fugint dels tecnicismes i formalismes que allunyen als ciutadans, efectuen una proposta legal concreta que respon als desitjos dels oprimits. Aquesta proposta de llei, col·lectivament aprovada, anirà acompanyada d'una acció de lluita reivindicativa

6

.Els vídeos d'entrevistes als experts sobre Teatre Legislatiu havien estat realitzats feia pocs dies per la Montse i el Jordi, directors de l'escola Pa tothom i els havien penjat a la seva web institucional. L'avantatge de fer aquesta anàlisi va ser que les entrevistes ja havien sigut realitzades i penjades a la Web. A més, la temàtica s'adequava molt a l'estudi que volia realitzar. D'altra banda, era una entrevista en un temps molt limitat: d'una mitjana de 10 minuts. Per tant, no permetia aprofundir més enllà d'enumerar idees o reptes bàsics.

7

Dins la revista de les jornades de teatre i educació “fet del dia” – veure la bibliografia- es van incloure 6 entrevistes a 6 dels experts que acabo d'esmentar. La sintetització conceptual va ser una manera molt ràpida de fer una síntesi del que és el Teatre Legislatiu.

concreta i pautaada, d'incidència formal i informal, a les instàncies polítiques pertinents amb la finalitat de que s'aprovi la llei. En cas que aquesta llei ja estigui en el cos legal, llavors s'urgeix que s'apliqui i implementi adequadament de forma que així es solventi la situació d'opressió.”

Dit d'una manera planera, i en clau més pedagògica, es pot dir que un taller de teatre legislatiu és en realitat un procés amb un itinerari pedagògic i polític que consta de:

- a Formació amb tècniques sòcio-afectives.
- b Un espai d'identificació d'opressions racials (si l'objectiu és tractar opressions de racisme).
- c La selecció d'un cas per treballar col·lectivament.
- d Una concepció de forma artística i creativa d'una obra amb contingut del cas personal seleccionat.
- e Una realització amb públic d'aquesta obra en format de Teatre Fòrum.
- f Una reflexió amb el públic sobre estratègies de canvi amb, primer la prova d'estratègies personals de canvi de canviar la situació; i, segon, la reflexió i recol·lecció de propostes legals per canviar la situació.
- g Una contextualització amb experts legals i socials sobre les propostes: si ja existeixen, si no s'estan implementant.
- h Un pla d'acció col·lectiva per a poder trametre les propostes noves o reforçar les existents si no es compleixen.

3.2.1. Limitacions o condicionants per a que s'assoleixin els objectius del Teatre Legislatiu

Amb la finalitat que el públic s'engresqui i en tregui bon profit del poder del Teatre Legislatiu, s'han de superar tota una sèrie de pre-condicions a més de determinades pors. Una pre-condició per a qualsevol acció col·lectiva és la de tenir consciència social i personal prèvia per poder i saber participar, a més d'estar associat a col·lectius. Aquesta consciència no s'assoleix sense voluntat, entorn adequat i temps.

D'altra banda, les pors a afrontar el conflicte de posar-se d'acord i la por a la lluita col·lectiva concreta que transcendeixi la comoditat apàtica de l'individualisme,

desmobilitzen la ciutadania i fan com si hi hagués al cap un policia simbòlic que nodreix les creences necessàries per justificar la passivitat. Aquesta és la raó per la qual Boal va crear l'Arc de sant Martí del desig. Es tracta d'una eina per desbloquejar i assolir la consciència emocional necessària per aprofitar la catarsi mobilitzadora i (conscienciadora) del teatre de l'Oprimint juntament amb el Teatre Fòrum que informa i activa l'anàlisi també cognitiu.

A la base de moltes actituds racistes hi segueixen havent elements de diferència econòmica cosa que fa que el racisme tingui una arrel més econòmica que cultural. És més, amb les crisis econòmiques i el flux d'estrangers, la tendència, lluny de millorar, està empitjorant. La política, per la seva banda, no pot evitar utilitzar la immigració com a eina a l'hora que serveix per inhibir els problemes reals i excloure el suposat enemic o amenaça. Els immigrants, privats de drets polítics i de veu en els mitjans de comunicació, no es poden defensar davant els atacs i rumors sovint poc reals però que en aparèixer als mitjans i la veu ciutadana es poden transformar en veritats sovint incontestables.

Les tècniques del Teatre Legislatiu, poden ser un element interessant per crear sensibilització i canalitzar de forma democràtica les inquietuds. Al Brasil i Portugal, s'ha demostrat que, si està ben portat, pot efectivament canviar lleis en alguns casos. Per tant, si es serà l'eina a tractar en casos de violència estructural i vilència cultural de les lleis.

3.2.2. Grups d'experts temàtics (Cèl·lula Metabolitzadora)

Com a tot parlament, existeixen grups de treball i persones especialitzades a qui es fa referència o es pregunta en temes molt especialitzats o tècnics. Aquests serien els membres de la cèl·lula Metabolitzadora. Un grup que processa les peticions del públic en paper al tems que clarifica i filtra els desitjos o necessitats segons la realitat de les lleis del moment i formalitza propostes clares i concretes perquè siguin votades. En el taller, van ser la Mar i l'Angel de SOS Racisme les persones que van donar suport al procés amb el seu treball i anàlisi.

Acció de lluita reivindicativa concreta i pautada d'incidència formal i informal a les instàncies polítiques pertinents amb la finalitat de que s'aprovi la llei. En cas que aquesta llei ja estigui en el cos legal, llavors es dóna pressa perquè s'apliqui i implementi adequadament

de forma que així se superi la situació d'opressió.

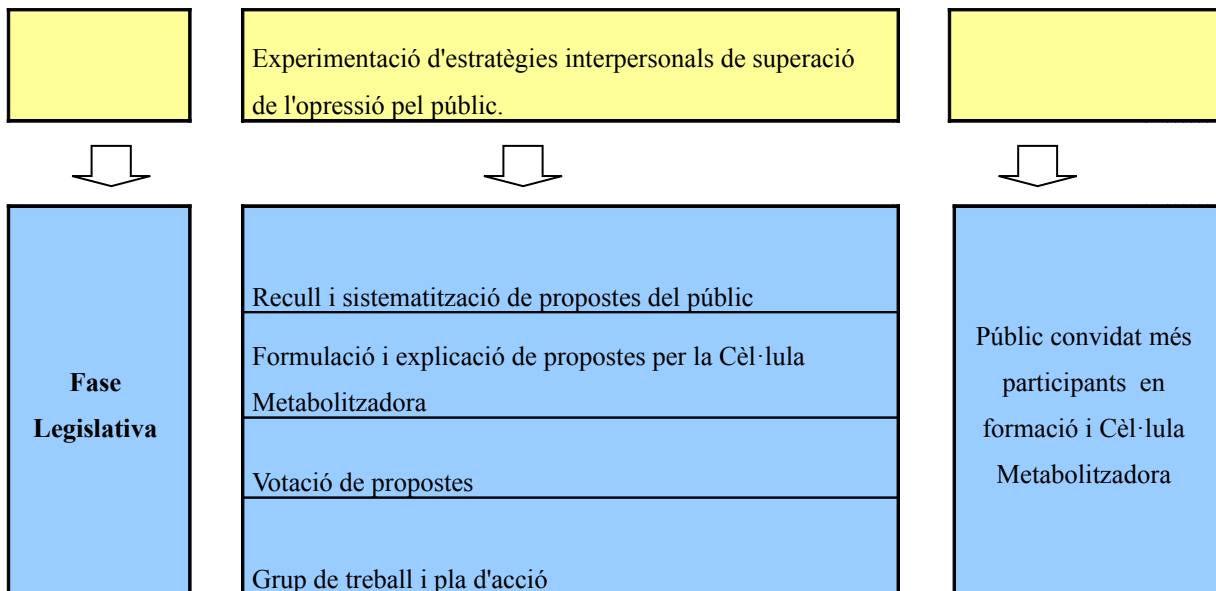
3.2.3. Què es fa en un Taller Complet de Teatre Legislatiu sobre el racisme?

Un taller complet es compon de tota una sèrie de fases. En una primera es fa tot un procés de cohesió de grup i de creació col·lectiva d'una obra que representi una opressió. En una segona, es presentarà l'obra aprofitant tots els elements que s'han utilitzat en el procés anterior d'identificació creativa de la idea; des de materials reciclats, cartons, caps per a la combinació de manualitats a representar amb colors i música de les opressions i les violències culturals o estructurals amb tota un ritual i simbolisme propi.

A continuació, adjunto quadre esquema ampliat de (Motos, 2009:8) amb fases del TL, descripció de cadascuna i participants o organitzadors.

Quadre 2: Fases d'un taller complet de Teatre Legislatiu

FASES	DESCRIPCIO I FINALITAT	QUI
Fase de Concepció Col·lectiva de l'Obra	Dinàmiques socio-afectives i d'estereotips per a la cohesió de grup Treball amb casos personals d'opressions socials dels assistents i selecció d'un cas representatiu Creació col·lectiva i artística de l'opressió. També guió, actors i música de l'obra.	Participants en formació
Fase de Teatre Fòrum	Descripció d'objectius de Teatre Legislatiu Representació d'obra de Teatre Fòrum de l'opressió escollida. Escriptura de propostes socials i de llei per a superar l'opressió	Públic convidat més participants en formació i Cèl·lula Metabolitzadora

Com està explicat en el quadre, la següent part serà la de presentació de l'obra de Teatre Fòrum. Just abans de començar es dona al públic un paper en el qual poden escriure les propostes que considerin adequades per millorar la situació d'opressió que serà representada. Aquesta opressió es representa en dues o tres escenes d'una durada més aviat petita, no més llarga de vint minuts o mitja hora. Més tard, es dinamitza un reflexió amb el públic en què es tracta de comprendre millor el problema i quines estratègies serien més adequades.

Quan una persona aporta una bona proposta, se la convida a posar en pràctica dins la mateixa escena, la seva proposta; normalment a través d'un comportament més assertiu. Provades les estratègies, es recullen els papers amb les propostes per la cèl·lula metabolitzadora i s'explica la situació legal del moment davant el problema presentat; si les propostes ja estan cobertes per la llei o no.

Si hi ha alguna nova proposta amb rellevància per al públic, es decideix si es vota. S'acaba amb una votació a mà alçada amb una cartolina de color per donar el vot; així queda constància i es proclama públicament l'acord al qual s'ha arribat. També es pot acordar establir una acció de reivindicació o la creació o enfortiment d'un grup de treball que ja estigui funcionant.

3.2.4.Comentaris, reflexions i dilemes

3.2.4.1.Comentaris a definició sintetitzada

Conceptualment, es pot entendre el teatre com a procés d'emancipació política i artística. Till Baumann reafirma i reivindica l'element (o responsabilitat) d'emancipació política (de les arts). L'art com a element que arriba i transcendeix la presa de consciència davant les situacions d'opressió. L'art com a llenguatge i aprenentatge generador d'una catarsi mobilitzadora, no tant guaridora. Baumann també recorda que aquest teatre aprofita tota la varietat del Teatre de l'Oprimít. De fet, el seu creador, el brasiler Augusto Boal va crear diverses modalitats dins allò que anomena el Teatre de l'Oprimít. Així, Boal posava a l'acció la Pedagogia de l'Oprimít de Paulo Freire amb tot el seu saber de teatre polític. El Teatre Fòrum, figura central del Teatre del Oprimít, comporta la posada en escena d'una història on teatralitza una opressió i es demana al públic que presenti alternatives per resoldre l'opressió. El Teatre de l'Arc de Sant Martí, treballa la vessant d'opressions internes, en el qual a través de les emocions es dona llum a l'anomenat policia en el cap, que no és més que la metàfora de les creences limitants que frenen i paralitzen per a aconseguir els desitjos i mobilitzar-nos. Per últim, tenim el teatre imatge, el qual ens planteja les opressions de forma visual, cosa que accelera l'aprenentatge significatiu vivencial.

Com a exercici ple de la ciudadania, José Soeiro ens recorda el concepte de ciutadà que arriba a la plenitud quan participa decidint en el govern del territori que pertany. En el Teatre Legislatiu el ciutadà participa tant en les obres, ajudant a trobar solucions, com en l'Assemblea d'Oprimít per votar en favor de propostes o lleis de millora que seran transmeses als governs competents.

Jordi Forcadas, Director Artístic de Pa tothom ens recorda que el Teatre Legislatiu fa que perdem el paper de ciutadà com a receptor passiu d'ordenances. De fet, ¿què seria una ciudadania que no participa? Una ciudadania que no decideix? És possible una ciudadania passiva? Jordi Forcadas, ens recorda les paraules de Boal quan diu que el ciutadà actiu i pro-actiu pren responsabilitat de la seva vida a través de l'acció. El Teatre Legislatiu ens desperta aquest potencialitat i ens la canalitza amb un procés que tanca el cercle i

serveix com a formació i exercici de ciutadania directa.

Forcadas també diu que els oprimits estan sent silenciats socialment. Les opressions de Boal, segons Forcadas, manifesten tot que es pot extrapolar fins i tot als reis o rics. En el Teatre de Boal se centren en les opressions dels exclosos socials, aquells que no tenen espais d'expressió social als mitjans i que semblaria que no existeixen. Silenciats i invisibilitzats per un sistema que visibilitza (i sovint fa herois) els oficialment famosos.

Es fa un Parlament Legislatiu o Assamblea General dels Oprimits on es voten les propostes del públic.

Es tracta d'un exercici de democràcia directa on els participants (oprimits) tenen tots els elements per analitzar les seves opressions i desitjos sense necessitar cap tutela d'interessos aliens i realitzen un procés legislatiu com si fós un Parlament. El procés acaba en una votació formal de propostes del públic.

4.- METODOLOGIA D'INVESTIGACIÓ

4.1. Justificació d'elecció del mètode. Una etnografia

Dins les metodologies de “donar sentit i comprendre” (La realidad social y educativa -Bartolomé, 1992) hi ha les etnografies com a procés sistemàtic d'aproximació a una realitat social (...) per a comprendre-la des del punt de vista de qui les viu, d'un punt de vista empàtic i èmic o fenomenològic (Sabariego et Al, 2004). Per tant, es tracta de sentir a nivell personal i sentir el què senten els altres participants del procés. Aquestes interpretacions es poden fer preguntant i mirant. Tot verificant què és figura i fondo en cada moment del procés; a més de comprendre les motivacions que el fan participar.

De fet, d'una banda, les tècniques *etnometodològiques*, en la seva recerca dels significats que donen les persones a determinats contextos, a més de la *recerca fenomenològica* en el seu estudi del món tal i com es representa a la consciència amb la descripció del significat i la forma en què les persones descriuen la seva experiència, juntament amb l'*estudi de casos*, en la seva anàlisi d'unitats socials o, en aquest cas, podria

ser l'estudi de diferents casos d'aplicació de tallers de Teatre Legislatiu o Teatre Fòrum per tal de . (Sabariego et Al, 2004)

Entre elles, destaca l'*observació participant* (...) con "objetivo fundamental es la descripción de (...) escenas culturales a través de la vivencia de las experiencias de las personas implicadas con el fin de captar cómo definen su propia realidad y los constructos que organizan su mundo" (Del Rincón, et al., 1995). Per tant, aquesta observació participant prendrà com es diu una presència, rapport i empatia cultural per tal de poder donar un significat neutral, objectiu i contextual al procés i dinàmiques d'observació d'un punt de vista personal, però d'un altre per part dels participants. Com a tècniques per triangular, donar més quantitat d'informació, donar-li un caràcter més "persistent" a la tècnica "capdalt" de l'etnografia hi ha les entrevistes (informal, en profunditat, estructurada, individual o en grup). De fet, dins l'observació participant (OP) ja es donen les entrevistes informals.

Tenint en compte la definició de (Del Rincón, 1997), en educació, l'*etnografia educativa*, té com a objectiu "aportar datos descriptivos de los medios o contextos, de las actividades y las creencias de los participantes en los escenarios educativos para descubrir patrones de comportamiento en un marco dinámico de relaciones sociales". Mitjans o contextos, poden influir tant les edats, el lloc, el tipus d'escola o organització, el grau d'interacció o interrelació intercultural; activitats, en aquest cas, la naturalesa de les activitats: què es fa, què es qüestiona, quins elements d'interacció, d'auto-coneixement, de coneixement de l'altre, duració, intensitat de les dinàmiques; i, per últim, creences, en el cas del present estudi, es pretén una posada en comú de qüestionament o renovació de creences tot justificant i facilitant una reflexió personal i conjunta.

Elements que justificarien una recerca qualitativa:

"Enfatizar la descripción y la "*comprensión de lo que es único y particular en vez de las cosas generalizables*"; abordar una realidad dinámica, múltiple y holística, a la vez que cuestiona la existencia de una *realidad externa*" (Sabariego et Al, 2004).

Veiem que la recerca que es planteja, d'una banda, pretén comprendre un procés que cada vegada que es fa serà únic. Un procés amb una càrrega de valors molt important tant

per part de qui el dinamitza o organitza com d'aquells qui participen. Igualment, a causa de l'enfoc sociocrític de la recerca, es qüestiona la realitat exterior, no s'accepta com a "no ètica" o dit d'una altra manera, es projecta en un ideal d'allò que "hauria de ser". En el cas d'aquest estudi tractem el racisme. El racisme és un fenomen o problema que es qüestiona i es vol transformar; tal i com Sandín dirà en el següent punt.

Sandín (2003:123) emfatitza la recerca qualitativa com una (...) "actividad sistemática orientada a la comprensión en profundidad de fenómenos educativos y sociales, a la transformación de prácticas y escenarios socioeducativos, a la toma de decisiones y también hacia el descubrimiento y desarrollo de un cuerpo organizado de conocimiento."

- Sistemàtica: Pretén recollir la informació d'una manera completa aplicant metodologies d'investigació validades tot coneixent els pros i els contres de cada forma d'apropar-se a la realitat. Per tant, més enllà de descobrir patrons, aquest estudi tractarà de tenir en compte, d'una banda, una realitat (racisme) que s'expressa de determinades maneres (estereotips, prejudicis, pors, rumors); i de l'altra, hi ha un procés d'aflorar aquests estereotips i de crear unes dissonàncies tot apel·lant a la dissonància de valors exposats i la realitat que considerem justa o desitjable. Una constant sistemàtica d'aquest procés serà el mètode comparatiu entre principis teòrics i realitat, entre principis del Teatre Legislatiu i la realitat que obté un Taller de Teatre Legislatiu; així com els elements de la realitat i de la pràctica que afavoreixen l'apropament als objectius i aquells que l'allunyen.

- -Comprensió: D'una banda, la comprensió teòrica i, d'altra banda, de la implementació pràctica d'un taller. Comprensió profunda de tots els elements que la comprenen; a més de la contextualització segons col·lectius i cultures.
- -Fenòmens educatius i socials: Certament, el fenomen de la immigració comporta un repte educatiu i social. La convivència intercultural és un objectiu de qualsevol societat i ciutadania que vol estar cohesionada i viure juntament. En el marc teòric s'ha desenvolupat tota una descripció d'allò que és el racisme, les formes que pot adoptar concretament i tot el què hi ha darrera. Combatre'l és un repte educatiu i social.

-Transformació d'escenaris socioeducatius: El taller de Teatre Fòrum i, en concret, el Teatre

Legislatiu, és un escenari socioeducatiu transformador. Una bona comprensió del que es fa i dels seus elements pot aportar eines concretes als professors i alumnes per desenvolupar la consciència.

- Presa de decisions: Tot aquest procés està dirigit tant a avaluar com a proposar formes d'apropar-se al racisme d'una manera amiga, d'una manera adient per escollir les millors tècniques i dinàmiques i així assolir l'objectiu del tractament i prevenció del racisme.

- Construir un corpus de coneixement: Juntament amb l'estudi sistemàtic, la idea serà comprendre, avaluar i proposar amb tot un coneixement complet, fonamentat i coherent per tal de presentar-lo de manera comprensible i que pugui ser fàcilment utilitzat.

La realitat ontològica que defineix el problema es troba dins una realitat desigual, en que existeixen formes de discriminació cultural amb grans orígens socioeconòmics. El paradigma de l'estudi serà el sociocrític en tant que no s'accepta la realitat tal i com és sinó que té una vocació de transformació.

Rossmann y Rallis (1998) parlen de la naturalesa fonamentalment interpretativa de la investigació qualitativa. De fet, per comprendre què és un taller de Teatre Legislatiu, caldrà que tingui força implicació per part de l'investigador i que pot ser més interpretatiu i en alguns casos més subjectiu. Per això, resulta important que les informacions que porti l'investigador puguin ser triangulades per altres agents amb preguntes no dirigides. També és important que l'investigador no projecti massa les seves expectatives per poder "suspènre el judici". Evitar la tendència d'anar a buscar determinada informació amb el risc de deixar passar altra informació també disponible.

D'altra banda, el paper de l'investigador serà clau aquí per donar significat a les dades concretes que va sostreient de la realitat, com una mena de mediador per donar llum i consciència a tot allò que està passant.

4.2. Elements de científicitat aplicats a aquest enfocament

Aprofitant la Taula de Guba (1982), per aconseguir la científicitat amb una eina tant

eminentment qualitativa i no caure en errors epistemològics, tenim els següents criteris:

Quadre 3: Criteris de científicitat d'una recerca qualitativa

CRITERIOS	PROCEDIMIENTOS
Credibilidad Valor de verdad, isomorfismo entre los datos recogidos por la persona investigadora y la realidad	. Observación persistente . Triangulación . Recogida de material referencial . Comprobaciones con los participantes
Transferibilidad Aplicabilidad, grado en que pueden aplicarse los resultados de una investigación a otros sujetos y contextos.	. Muestreo teórico . Recogida de datos descriptivos abundantes
Dependencia Consistencia, repetición de resultados cuando se realizan investigaciones en los mismos sujetos e igual contextos.	. Descripciones minuciosas del contexto y de los informantes . Identificación y descripción de las técnicas de análisis y recogida de datos . Pistas de revisión
Confirmabilidad Neutralidad, garantía de que los resultados no están sesgados por la perspectiva del investigador.	. Descriptores de baja inferencia . Revisión de los resultados con otros investigadores/observadores. . Recogida mecánica de los datos. . Triangulación

Credibilitat: Amb una observació, fins a quin punt es cau en el subjectivisme. Fins a quin punt podem assegurar que hi hagi “isomorfisme” entre allò recollit i la realitat. L'autor ens parla d'una observació persistent. La paraula, persistent, implicaria en el cas a estudiar, que abasteixi tots els elements disponibles: abans, durant i després del període pròpiament observacional; durant el taller, dins i fora del taller. I també amb activitats paral·leles al taller que en formin part. Per tant, altres tipus d'activitats sota la mateixa filosofia seran interessants de conèixer per tal d'interpretar més correctament els fets i les dades. La triangulació es permet, en aquest cas, de diverses maneres. D'una banda, triangulant la informació entre les anotacions de l'investigador en una observació participant amb una entrevista de grup; d'altra banda, la contrastació de les conclusions amb entrevistes personals. Els materials referencials poden ser les informacions que dona el formador com a referències del seu treball o les altres informacions teòriques sobre els objectius a priori del Teatre Legislatiu. Per acabar, les comprovacions amb els participants. En aquest cas ha estat fet de manera informal i formal. Informal amb la presència i la interacció es permet poder copsar de forma indirecta la vivència. D'altra banda, més de forma directa, les entrevistes a participants van amb la via de triangular i serveixen per comprovar algunes de les afirmacions fonamentals. .

Transferibilitat: L'aplicabilitat del procés a d'altres casos, col·lectius i potser cultures. Aquest serà un punt d'anàlisi o avaluació del taller. De fet, el formador veia, en el cas del Brasil, certes condicions especials que potser no es donarien a Catalunya. Caldria contextualitzar les diferències culturals i socials fixar millor els objectius. En aquest sentit, una mostra més gran en contextos culturals diferents pot també donar més informació sobre la transferibilitat; sigui sobre la metodologia i procés o sobre els resultats. El mostreig teòric intencional o l'estudi de casos poden servir com a eines.

Dependència: Aquest aspecte no es podrà avaluar ara per ara. Donat que no es disposa d'un col·lectiu objectiu d'anàlisi que hagin seguit processos de Teatre Legislatiu com a participants. De manera indirecta, es pot analitzar aquest aspecte en entrevistes a experts que hagin utilitzat aquestes dinàmiques de forma repetida amb el mateix grup. De fet, la repetició, pot servir no només com a validació per obtenir resultats; sinó també com un element de consolidació d'aprenentatges. L'estabilitat de canvis resulta també interessant d'investigar; veure l'efecte o sostenibilitat en el temps, en la memòria i en els aprenentatges, donats els factors ambientals que hi ha en direcció contrària. És a dir, en el cas que es vulgui analitzar els efectes d'estabilitat d'intervencions sobre racisme, cal tenir en compte també altres elements exteriors que poden anar en direcció contrària. Les condicions de la família, amistats, la TV o les experiències personals poden ser factors que dilueixin els aprenentatges més que els reforcin.

Confirmabilitat: Tracta sobre la possibilitat de verificar que l'observador no ha estat esbiaixat, verificar les interpretacions que fa l'investigador, poder-les contrastar, replicar i incloure'n crítica interna. De fet, en properes recerques serà interessant gravar tot el procés perquè pugui ser observat exteriorment i pugui ser parcial o globalment interpretat i processat per tècniques qualitatives de categorització d'informació.

Cal no magnificar els resultats d'una tècnica concreta. No oblidem tampoc que "La información basada en percepciones, creencias y significados es una información frágil en cuanto a la relación que tiene con los cambios que pueden producirse en la realidad" (Sabariego et Al, 2004). Per això, seria interessant tenir més detall en les descripcions (gravacions) i l'explicitació dels paradigmes i hipòtesis o actituds de l'investigador davant tot el procés.

Quadre 4. Programació del treball de recerca.

En el següent quadre mostrem de forma visual com a cronograma les activitats que combinen el treball d'observació participant dins els tallers, d'entrevistes, de transcripció d'entrevistes, realització de l'informe final, i en general. Es pot observar com en global es tractaria d'un procés de 4 setmanes..

DIA 1	DIA 2	DIA 3	DIA 4
-------	-------	-------	-------

SETMANA 2	SETMANA 3	SETMANA 4
-----------	-----------	-----------

MATI	PREPARACIÓ TALLER	TALLER 1	TALLER 1	TALLER 2
TARDA	TALLER 1	TALLER 1	TALLER I OBRA (T.F.)	TALLER 2
NIT			ENTREVISTA DE GRUP	SESSIO INFOR. DE TL I TANCAMENT

TRANSCR. I ANÀLISI D'OP	TRANSCR. ENTREV. I ARTICLES	PREP INFORME
TRANSCR. I ANÀL, ENTREV	ANÀLISI I CONCLUSION S	INFORME FINAL
		DEVOLUCIO INFORME A ESCOLA

Total hores Taller 1	20		Sessió Teatre Fòrum (T.F)	2
----------------------	----	--	---------------------------	---

Total hores Taller 2	8
----------------------	---

5. INFORMANTS O SUBJECTES PARTICIPANTS EN L'ESTUDI

Per realitzar el projecte de recerca hem comptat amb la participació directa dels següents informants:

5.1. Participants en les fases de formació i desenvolupament del taller.

El número de participants va ser 14. Entre ells hi havia el Hassane, Serge i Ismail, Edu, Jordi, Natalia, Carolina, Paula, 4 noies més, el Toni i un últim participant. Respecte als orígens, hi havia 3 persones d'origen senegalès, 2 de Brasil, una d'Argentina. Donat que es tractava d'un taller de formador de formadors, hi havien dinamitzadors teatrals, educadors socials, persones properes al TO i l'escola Pa Tothom.

Les edats dels participants anaven dels 23 fins als 48 anys. Amb perfils des de treballadors socials (4), formadors de TO (3), investigadors (2), participants en TO (4).

5.2. Participants per avaluar el taller a través de l'entrevista en grup.

Entre aquest grup de formació de formadors vam organitzar una entrevista de grup. Aquells que van participar van ser el Hassan, el Sergi i la Carolina amb nacionalitats de Senegal que viuen a Andalusia; i de Brasil que viu a Alemanya. La transcripció i anàlisi de la entrevista de grup va ser gravada després del taller de teatre legislatiu amb 3 participants.

Per altra banda, donat que l'impacte d'aquesta experiència no es pot entendre sense el context en què es desenvolupa, volem deixar constància d'altres participants i grups significatius per al desenvolupament del projecte.

5.3. Quadre general descriptiu de stakeholders i participants

Quadre 5: Taula de participants i “stakeholders”.

En aquesta taula fem una descripció de tots els participants en el taller en un sentit ampli per comprendre la seva influència per tal d'assolir els objectius del projecte. Resulta interessant observar com participants aparentment apartats poden ser crucials. Aquesta serà la utilitat del present quadre i les característiques explicatives, les quals hem descrit en la part dreta.

“Stakeholders” i participants	Característiques
Investigador.	Portar tot el material, escriure, gravar i tenir un guió de camp. Tenir contacte amb l'escola i bones relacions

	<p>per poder fer preguntes, entrevistes de manera espontània i que no sigui forçat o esbiaixat.</p> <p>Retornar informació a l'escola, comunicar resultats.</p> <p>La part d'informants pot ser una manera també de donar comunicació amb ells i elles.</p> <p>(així va sortir un article)</p>
Els organitzadors,	<p>Són els que organitzen les jornades i que tenen molt clar ja les raons, i utilitat. Són perfectes informants perquè poden ser de fet també experts, segons el tipus d'escola. La seva disponibilitat o interès pot també recolzar les mobilitzacions posteriors i donar sortida d'alguna manera als resultats de l'acció legislativa i mobilització.</p>
El director del TL,	<p>Creació de l'Obra. La seva tasca és important per dinamitzar un grup, donar participació i cohesió, fer les dinàmiques que serveixin, crear l'obra, que l'obra estigui ben feta i toqui un tema legislatiu.</p> <p>Dinamització: Facilitar un diàleg en favor dels oprimits. Crear un ambient obert i de no judici, crear coneixement conjunt, plantejar preguntes, qüestionar les respostes obrir espais, ser participatiu. Conèixer bé el tema de l'opressió, no tant per donar solucions, sinó per dirigir adequadament el debat.</p>
Actor afectat	<p>Conèixer si s'ha sentit representat en la seva opressió. Què ha après? Què ha sentit durant totes les fases del procés? Fins a quin punt considera que ha servit o quina incidència real ha tingut la sessió? Ha sentit alguna cosa nova?</p>
Actors opressors	<p>Com s'han sentit? Han pogut fer el paper tal i com desitjava? Quina reacció han tingut del públic? S'ha experimentat alguna emoció o sensació nova? Hi ha</p>

	algun aprenentatge nou? Com valora l'obra? I Com valora el resultat?
Actors oprimits	Com s'han sentit? Han pogut fer el paper tal i com desitjava? Quina reacció han tingut del públic? S'ha experimentat alguna emoció o sensació nova? Hi ha algun aprenentatge nou? Com valora l'obra? I, com valora el resultat?
Tipus de públic	<p>De fet, la manera d'adreçar-se i els col·lectius a qui d'adreça determinarà la tipologia de públic. També el títol de l'obra condicionarà el públic que pugui venir. Segons els mitjans de comunicació digital vindrà un tipus o un altre de gent; com Facebook, e-mails, etc. A part d'això, també farà que cingui més o menys gent el preu o el suport institucional o associatiu. L'estratègia de comunicació. Fins a quin punt s'involucra a associacions, escoles? Com es pot fer que sigui atractiu com una activitat que combini l'oci amb la intervenció? Que estigui a l'abast de tothom.</p> <p>De fet, si l'objectiu és realment més mobilitzar i fer lleis, el tipus de públic més val que sigui cohesionat. No es tractaria tant com un lloc de grans debats entre posicions contràries, sinó de debats dins una mateixa línia.</p>
(tipus públic, segons relació amb escola, amb centre, amb TO, estudiants, amics)	<p>Objectiu sensibilitzar/canviar actituds: Públic millor que sigui més variat, i arribar a persones per vies diferents a les habituals.</p> <p>Cal fer atenció amb què hi hagi massa gent amb actituds més incisives o dogmàtiques que puguin "intimidat" altres persones perquè el resultat pot ser contrari.⁸</p>

⁸ L'autor va participar en una de les sessions de gènere durant les mencionades jornades. En cert moment, va donar alguna opinió del tipus "Tots els homes no són masculistes". Sense saber-ho hi havia en el grup tot un sector cohesionat (segons informacions posteriors eren dones pertanyent a una altra escola de teatre social) les quals van sortir 6 persones en resposta per aclarir que qualsevol Home és sospitós de ser masculista per causa que s'ha educat en una societat patriarcal. En un comentari fora de la sessió, una de les dones va afegir que els homes actuals tenen un deute històric davant les dones i han de demanar perdó per l'assetjament que ha fet l'home a la dona a la Història de la humanitat. Aquest tipus d'asseveracions independentment de la seva precisió o veritat, s'han de matisar i dinamitzar bé per la persona que porti la dinàmica per a evitar que es perdin les qualitats pedagògiques de la sessió i s'assoleixin resultats contraris

<p>Públic que participa parlant,</p>	<p>Resulta important anotar els comentaris del públic que parla No només la part verbal, sinó la no verbal i si ha vigut sol o acompanyat.</p> <p>El to, com rep els comentaris i la seva capacitat de judici crític i autocrític.</p> <p>La gent que participa també dona idees i fa pensar als altres.</p>
<p>Públic que no participa directament</p>	<p>Es important anotar també l'efecte dels comentaris de la gent en altres persones i si crea persones a favor i si crea en contra. Fins a quin punt hi ha persones que estan d'acord o en contra.</p> <p>Aquest seria una part de diàleg expressió i d'aprenentatge col·lectiu o construcció col·lectiva de coneixement.</p>
<p>Públic que participa actuant (expectactors),</p>	<p>Els expectactors posen a prova les seves estratègies interpersonals. Són persones amb la convicció que poden assolir un canvi. Preguntes que se'ls pot fer serien: Quin canvi voldrien assolir? Com es pot aconseguir aquest canvi? Com s'ha sentit sortint?</p>
<p>Experts de la cèl·lula metabolitzadora,</p>	<p>Són persones que han de dinamitzar la sessió legislativa. Per tant, han de conèixer bé el tema i tenir la seva pròpia opinió. És important que estigui lligades a associacions, per tal que puguin fer crida dins la seva associació i també ser conscient del poder de crida de l'obra per aprofitar-lo l'energia de grup i les ganes de fer accions encara que siguin petites.</p> <p>Igualment, aquesta cèl·lula dona credibilitat al TL, segons qui sigui i a seva especialitat, tenen un efecte crida també a fora.</p> <p>Cal valorar fins a quin punt donen explicacions clares, i fins a quin punt poden comprendre a fons la</p>

	<p>problemàtica. És important que siguin persones que estiguin al dia i siguin experts en el tema.</p>
<p>Associacions temàtiques i jurídiques.</p>	<p>Els membres de la cèl·lula metabolitzadora que dinamitza el TL solen pertànyer a alguna associació temàtica. En aquest cas era SOS racisme. Però també és important que hi hagi representants i persones d'altres associacions. Si el TL pretén ser un exercici de mobilització, no es pot desvincular de totes les dinàmiques pròpies de la mobilització.</p> <p>També, cal que el grup jurídic pugui recollir les votacions si son moltes, i si escau transmetre-les o afegir-les a una web de peticions, sigui de referèndums, sigui multiplicar-les amb altres moviments. Es pot escriure al Sindic de Greuges o fer una nota de premsa sobre el que s'ha fet i el que es pretèn.</p>
<p>Mitjans de Comunicació</p>	<p>Un altre dels resultats positius que pot tenir un TL serà la comunicació, tant abans, com durant i després, sigui per mitjà escrit, ràdio, TV o internet.</p> <p>Per mitjà escrit, sigui diari, revista, llibre o article i definir el seu abast.</p>
<p>Agrupacions posteriors, nous vincles, accions col·lectives i de seguiment.</p>	<p>Aquest punt parla de la sostenibilitat i de la capacitat de mobilitzar o de crear ciutadania.</p> <p>Un exemple pot ser fins a quin punt l'obra ha estat un moment de trobada i per a qui.</p> <p>S'ha construït d'alguna manera un nou vincle, amb qui, entre qui. Què ha portat de nou? Què faria amb algú interessar-se pel tema amb l'agenda que portem avui en dia?</p>

5.4. Duració total i espai.

Duració: 20 hores.

Dies: Dimecres 20 d' Octubre de 2010 entre 16'00 h i 20 '00 h, Dijous 21 i Divendres 22 d'Octubre de 10'00 h a 14'00h i de 16'00 h a 20'00h.

Lloc: Espai llogat entre passatge Sant Bernat i Valldonzella a Barcelona. Es tracta d'un carrer nou per construcció de parc. Espai amb uns 70 metres quadrats amb tot de finestres al voltant i una petita taula a l'entrada. L'espai de dalt tenia bany i una mica més d'espai. Durant el taller la gent caminava o seia al terra o en cadires.

5.5. Participants, entrevista i lloc.

Eren 3 participants del taller de teatre legislatiu i racisme i l'investigador.

Edu – Barcelona (Entrevistador)

Hassane - Senegal

Bárbara - Brasil

Ibrahim - Senegal

Lloc: Teteria bereber Medina al Azahara. Carrer Lluna. Barcelona

Data: 24 d'octubre de 2010.

6 6. TÈCNIQUES DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ

6.1.- L'Observació Participant⁹

L'Observació participant és l'activitat que ha comprès més implicació i temps, alhora la que ha donat la major quantitat d'informació. L'activitat ha de consistir en prendre part en un taller de Teatre Legislatiu sencer de 20 hores que va donar l'expert vingut del Brasil:

⁹

Veure Annex 1 i 2. En ell es poden trobar les notes de camp originals i expandides.

Olivar Bendelak. Es va escollir aquesta tècnica participant perquè volia tenir informació de primera mà. Era important, també, donat el caràcter experiencial del teatre, viure directament l'experiència i sentir també els seus efectes. Igualment, aquesta possibilitat donava accés a comentaris i valoracions de les activitats sense que l'investigador expressament ho demanés.

Per tant, i més en concret, amb la finalitat de descriure i comprendre les fases, elements, aplicació i utilitat d'aquesta eina o procés teatral.

L'observació participant és l'activitat que comporta més implicació i temps de reflexió, alhora que dona la major quantitat d'informació de tot tipus. L'activitat consisteix en prendre part en un taller de Teatre Legislatiu sencer de 20 hores impartit per l'expert Olivar. Aquesta tècnica ve a ser com si fos una entrevista però sense entrevistar sinó que permet tenir informació de primera mà. El seu caràcter experiencial i sistemàtic permet viure en primera persona l'experiència i sentir també els seus efectes en funció d'uns problemes de recerca. Igualment, aquesta observació pot donar accés a comentaris i valoracions de les activitats sense que siguin demanades directament per l'investigador. O sigui que, de manera involuntària, l'investigador pot rebre feedback constant sobre la valoració del taller a partir de les opinions dels participants verbalitzades durant la realització del taller; i més tard, durant la valoració.

6.1.1. Objectius Observació Participant

OE 1 F1: Descriure i valorar els punts forts i febles de la fase inicial d'un taller de formació de formadors en Teatre Legislatiu. (dinàmiques grupals i interculturals més creació col·lectiva i democràtica d'una obra). [participants en formació de formadors - 14 i formador-1]

OE 1 F2: Descriure el model i valorar punts forts i febles de la fase de discussió i legislativa del taller de Teatre Legislatiu dirigit a públic en general. (sensibilització, discussió dirigida i comentada, votació i canalització de les votacions en facilitació de canvis de lleis.) [actors-5, cèl·lula metabolitzadora-2, formador-1, públic-60]

6.1.2.Procediment

D'acord amb Vallés (2004:170) hem organitzat el procés d'observació seguint les fases següents:

- ◆ Preparar l'arribada i no evitar dir que se està fent una recerca.
- ◆ Participar (com a alumne durant a formació, com a actor durant l'obra de Teatre Fòrum, com a públic en l'elaboració de les lleis, i en posterior votació).
- ◆ Registrar l'obra de forma escrita (notes), gravada (veu) i visual (fotos).
- ◆ Arribar a casa: anotar en ordinador les notes condensades.
- ◆ Preparació de 'informe

Pel que fa a la forma d'organitzar les notes, es recolliran en forma escrita en notes en paper, en gravacions en audio i en fotos. De manera diària s'agafaran les notes i es passaran a ordinador de forma cronològica tot en una carpeta de l'ordinador. Les notes faran referència a les dimensions que es mencionen a baix.

6.1.3. Guia d'observació i dimensions. Diari de camp

Es tracta d'un registre introspectiu personal d'experiències, sentiments d'afecte, confusió i solució de treball de camp.¹⁰

Espai

Descriure els espais de formació. Croquis de l'escenari. Quines activitats es permeten i quines no.

Interpersonal

Qui hi havia a l'escena?

Quants són i quina és la seva distribució d'acord amb la procedència cultural? Què fan els individus de l'escena?

Com es relacionen i vinculen els individus?

S'observen pautes de relació i de discriminació per raó de la procedència ètnica dels membres?

Detectar comportaments, d'ajuda, de parlar de no parlar, segons la persona.

¹⁰ Veure Annex 1 i 2.

Descriure diferències en la manera de comportar-se depenent si es fa una activitat en grup, en parelles o sola.

Formació

Descriure cadascuna de les activitats i donar-li sentit i significació contextualitzada

Recollir les sensacions, vivències, valors i sentit de cadascuna de les dinàmiques o parts del taller tant a nivell personal com de grup davant l'activitat i l'aprenentatge. Entendre el lloc que ocupa cada dinàmica com una part d'itinerari.

Fòrum, deliberació i votació

Descriure les parts del procés de l'obra, el seu guió, la manera com ha estat interpretada l'obra, dinàmiques, participants, informacions, etc.

Avaluar la implicació del públic en donar idees i en sortir com a espect-actor.

Com a treball de camp paral·lel, serà important crear una mena de base de dades física i informàtica corresponent a totes es informacions que surtin de taller:

Revistes de les jornades, entrevistes a Internet, informacions prèvies a les webs de les jornades, publicitat de les jornades (Televisió, radio o d'altres), dades concretes d'associacions, formadors i participants.

6.1.4. Buidat i anàlisi de la informació.

Durant el procés d'escriptura de les notes de camp o durant la realització de l'informe caldrà reviure i fer una expansió de les notes tot incorporant la memòria i la teoria si ca. En les valoracions de l'estudi, es pot incloure una fusió entre el diari de camp, a teoria relativa creuada amb la formació específica pròpia de l'investigador. Mentre es fa aquest procés d'una banda ja es poden expandir, al temps que es pot afegir tant les sensacions personals i avaluacions com paral·lelament es pot anar construït el guió d'una entrevista personal per triangular i corroborar els aspectes crítics.

Paral·lelament a la part metodològica pot ser rellevant també anar reconstruint o revisant el marc teòric sobre la marxa, per tal de tenir un coneixement més profund del tema a partir de publicacions o informacions que es puguin anar generant durant el taller.

6.2 L'entrevista de grup:

L'activitat implica la realització, transcripció i anàlisi d'una entrevista de grup gravada després de taller de teatre legislatiu amb 3 participants més l'entrevistador. La finalitat era extreure el màxim d'informació sobre la seva experiència durant el taller, si el van trobar útil i conèixer la seva valoració general sobre l'estat del racisme.

En concret, aquesta tècnica implica la transcripció i anàlisi da entrevista de grup. Una entrevista a participants del taller que hagin viscut situacions personals com a immigrants per reconèixer com s'han sentit amb el Taller de Teatre Legislatiu. Si senten que aquestes dinàmiques tenen sentit o responen a inquietuds personals. Després de la seva experiència com a immigrants, com veuen el procés; quina es la seva valoració general. Com a experiència d'intercanvi entre participants, com veuen el taller com a mitjà per combatre les opressions. Si confirmen o ratifiquen els informes mencionats sobre el racisme tenen sentit en la seva vida diària. Igualment, pot ser una manera de compartir de quina forma han viscut el racisme al país on viuen.

6.2.1. Objectius,

Els objectius de 'entrevista de grup seran de treure el punt de vista d'una selecció de participants respecte

- Utilitat de l'obra i el procés del Teatre Legislatiu per combatre el racisme institucional.
- Conèixer la valoració personal sobre incidents crítics durant el taller o l'obra de Teatre Fòrum.
- Compartir formes de racisme i xenofòbia que s'han sofert.

6.2.2. Proposta d'entrevista

Es tracta d'una entrevista semi estructurada de grup quasi informal amb preguntes obertes i més generals i més tard d'entrada en incidents crítics per acabar en forma genèrica en parar de racisme en cada cas. La idea que sigui tant lliure i poc estructurat ha estat per reforçar el caràcter espontani i informal de l'entrevista per a evitar que l'entrevistador perdés a confiança que havia guanyat com a participant. Ja el fet de demanar que es gravi podia ser interpretat com una forma de control o de separació entre participant i investigador. Per tant, per mantenir el “caliu” de company de formació, emfatitzo el caràcter informal de l'entrevista. I, per tant, les preguntes obertes, no rígides ni massa dirigistes.

6.2.2.1.- Introducció explicació de la recerca

(Finalitat: obrir la ronda de respostes, donar un marc de treball i d'expectatives de tipus de respostes tot igualment matisant els objectius de l'entrevista. També explorar la consciència o opinió sobre la capacitat simbòlica o educativa del teatre).

6.2.2.2.- Pregunta oberta sobre la utilitat de taller i a vivència de prejudicis

(Finalitat: a raó de plantejar dues preguntes en una és de donar la porta oberta a comentar de manera no forçada sobre el tema que s'esculli. L'assumpció és que si es parla de la utilitat del taller serà perquè es té una opinió formada i segons aquesta assumpció si no s'escull respondre serà perquè no es tindrà experiència o consciència de la necessitat o utilitat a curt, mig o llarg termini.)

6.2.2.3.- El racisme. Casos particulars i reflexions generals

(Sent el racisme institucional o estructural l'objectiu de treball també es parla i es demana que es parli del racisme des prejudicis i a xenofòbia. Es tracta d'una oportunitat de rebre en primera persona i recollir amb font primària aspectes també esmentats en informe sobre racisme i xenofòbia. També serveix per donar una pinzellada per generar empatia i tornar a entrar en el tema de teatre.

6.2.3. Dimensions i categories d'anàlisi per buidar la informació.

Objectius recerca	Objectius Entre	Dimensions	Contingut de les Preguntes
Conèixer l'opinió dels participants sobre el valor del taller pel tractament del racisme estructural	Utilitat de l'obra i el procés	Utilitat Teatre Social	- Estoy trabajando para intentar comprender para qué sirve el taller y en qué elementos ayuda? En la obra de ayer. El publico que vino, algunos de vosotros estuvisteis como público. ¿Como lo vivisteis? ¿El teatro puede ser información alternativa a la TV?
Conèixer l'opinió dels participants sobre el valor del taller pel tractament del racisme estructural	Compartir formes de racisme i xenofòbia que s'han sufert. Introducció gradual al tema.	Racisme	Podemos comenzar con el tema d ellos prejuicios. Y si habéis vivido esta situaciones ¿Has estado en algún mitin que se transmita ese mensaje (racista de la política?)
Descriure el model i valorar punts forts i febles de la fase de discussió i legislativa del Taller de Teatre Legislatiu dirigit a públic en general.		Altres aspectes crítics	¿Quieres decir alguna cosa más con respecto al teatro?

7.- RESULTATS I BUIDAT D'INFORMACIÓ: OP

7.1. Part descriptiva de les fases (Resum de notes de camp)¹¹

Com a resum de notes de camp, el taller ha constatat d'un matí i dos dies sencers. En el primer matí es van fer presentacions generals dels membres i una explicació del formador sobre el teatre legislatiu al Brasil i les opressions. El segon dia, es va fer teatre imatge i dinàmiques variades per vivenciar estereotips. El teatre imatge es va treballar amb diferents opcions: en grup, en parelles, aturats, en moviment i, per acabar, amb so i sense so. Respecte a la dinàmica d'estereotips es proposava amb un joc dramàtic vivenciar el que passa a la societat de forma metafòrica. El matí del tercer i darrer dia es va dedicar a seleccionar i construir una obra de forma col·lectiva amb diverses facetes d'art plàstic a més del dramàtic. A la tarda es fa posar en marxa pròpiament la sessió de Teatre Legislatiu a partir de l'obra preparada pels participants del taller i amb l'actuació d'una part d'ells. L'obra escollida va ser sobre una situació de racisme estructural relacionada amb el problema per sortir del país d'una persona d'origen senegalès. Feta l'obra es va fer una petita discussió en públic i es va fer que sortís algú del públic a provar estratègies i veure si servien per combatre l'opressió. Durant la sessió el públic havia també d'anar omplint una fulla en què feia propostes i demandes de naturalesa legal que havien de ser útils per suprimir l'opressió que estava sent representada. Aquestes propostes van ser llegides, i sintetitzades per dos membres i advocats de SOS racisme. La sessió va acabar amb selecció de preguntes i propostes, les quals es van elaborar en forma de preguntes per a ser consensuades amb el públic en forma de votació amb cartolines de color: vermell (no), groc (desenvolupar més) i verd (d'acord).

Nivells de participació en hores i nombre de persones segons cada fase.

Quadre 6: Relació d'activitats amb hores i nombre de persones

Tipologia	Nombre de persones	Hores de dedicació
A - Participants/actors de l'obra	5	20
B - Participants de taller	14	20
C - Espect-actor actiu de la sessió gran de teatre legislatiu	60	2
D- Espect-actor de la sessió de teatre legislatiu	60	2

¹¹ Veure Annex 1 i 2.

7.2. Valoració col·lectiva del taller de formació de formadors

La valoració col·lectiva dona un saldo positiu en general. Es a dir, la gent ha valorat positivament el taller de 20 hores i els objectius i aprenentatges assolits. Tant de dinàmiques com d'itinerari en general. Les motivacions dels participants eren majoritàriament formatius amb la qual cosa venien a aprendre noves tècniques i metodologies de treball pedagògic per treballar la discriminació i comprensió racial.

Com a aspectes a millorar:

Algunes persones preferien que el taller no tingués teoria o en menys quantitat a més de introduir més elements participatius dels que ja hi havia.

Alguns participants no van poder participar activament a l'obra. El formador va estar amb una pressió de presentar una obra si o si al final i això va suposar algunes presses i reduir contextos participatius.

Hi va haver un moment en que una de les alumnes va fer de jòquer i va seguir les indicacions del formador. El formador li va indicar com havia de fer sortir a la gent a participar. Mentre li explicava no estàvem del tot d'acord i que fos una manera correcta o útil a Barcelona. La participant va fer així, i va fer que sortís prematurament aquesta persona i fes una declaració al públic, fent perdre la força de l'acció dramàtica i política.

Més tard, una altra persona va agafar el relleu de la persona que feia de Jòquer i va continuar ell fent el joquering. Tot i que va millorar, algunes persones que pensaven que era més important el fet de treballar junts i aprendre, que si el resultat fos bo.

7.3. Valoració individual de l'OP.

Per tant hi han tres nivells d'implicació dins l'obra.

Diguem que els nivells A i B, son nivell d'alta implicació en temps i en treball. La implicació C, es una implicació puntual amb components efectistes.

En segon lloc, cal dir que el “background” dels participants del nivell A i B era en la seva majoria coneixedors del teatre legislatiu. Eren en la seva majoria persones formadores de teatre, educadors socials o gent afí. És a dir, que tothom sabia on anàvem i quin eren els rols del teatre a més que tenien ja una predisposició o facilitat per a actuar. Això fa que el grau de sensibilització dels participants, els quals es varen inicialment apuntar a la sessió amb títol “teatre legislatiu per treballar la discriminació i el racisme”, ja se suposa que no tenen inicialment prejudicis importants respecte a la diversitat cultural. Per tant, una valoració d'aquest col·lectiu respecte al nivell d'actituds o prejudicis no sembla rellevant com a objecte de canvi.

En tercer lloc, la valoració de les dinàmiques i la introducció van assolir els objectius de crear sentiment de grup, i coneixement. No obstant això, es va dedicar bastant temps i les dinàmiques podien haver estat una mica més properes, és a dir, la implicació dels participants fou teatralment important, però personalment limitada. A nivell de creativitat i art considero que es va arribar a fer una bona tasca amb material reciclat. Aquest material a més va servir no només per a la concepció de l'obra sinó també com a attrezzo i decorat.

En aquesta sessió es troba a faltar formularis d'avaluació o valoració de les sessions i del formador amb la qual cosa es va perdre l'oportunitat de saber el que pensen els alumnes per també millorar.

En quart lloc, vist el nivell d'implicació variable segons el col·lectiu, també vista la temàtica, sembla interessant arribar a conèixer la capacitat d'aquest procés de transformar els estereotips, de contribuir a un canvi positiu en vers a la diversitat d'una forma eficient. És a dir, d'una manera en què el temps sigui maximitzat, i no es perdi temps ni participació.

En cinquè lloc, l'experiència del teatre legislatiu, en general m'ha semblat com molt potent. Com a observador participant considero que m'ha fet reflexionar sobre la problemàtica des d'un punt de vista dels oprimits sobre tot. La implicació en l'obra va ser una mena de posar-se en la pell de l'Oprimít i l'intercanvi de sentiments amb l'actor que va proposar el tema va fer que fos una experiència gratificant de solidaritat.

En sisè lloc, l'entorn on es va realitzar la sessió es va tractar d'un entorn molt sensibilitzat i favorable als col·lectius d'exclusió, és a dir favorable als oprimits amb poca afluència de persones que puguin ser contràries. Per tant, els discursos i les preguntes que es generen dins el petit debat eren ser bastant dirigides. En aquest entorn, a resulta complicat exposar el punt de vista crític sobre tot se s'està en clara minoria.

A més la votació es realitza en un teatre i es fa a ma alçada. Per tant tothom pot veure si s'està d'acord o no. De fet, tot aquest procés, més enllà de ser un exercici de votació, la seva força es troba no tant en la naturalesa democràtica del procés a on un vot secret donaria més sortida a opinions diferents que una votació pública, sinó en la força del simbolisme i de la solidaritat. Caldria veure quin tipus de dinàmiques es creen en altres entorns.

D'altra banda, en la sessió legislativa sobre racisme, va acabar amb la votació i no va tenir continuïtat en un pla d'acció específic contràriament a allò que va passar amb les altres sessions legislatives de Muriel.

Per concloure, cal diferenciar clarament per a quin col·lectiu parlem si estem pensant en la capacitat d'intervenció d'aquesta metodologia. Es clar, que la seva incidència pot variar molt segons l'entorn.. Cal veure primer els participants de grau A i B, els quals han entrat en tot un procés de dinàmiques de d'interculturalitat i han acabat fent una obra. En segon lloc tenim els C, que han estat el públic i espectadors d'una obra i procés.

QUADRE 7: Grau d'interacció dels participants.

Amb el present quadre pretenem presentar dins les diferents fases del taller veure quina es la participació dels diferents tipus de participants.

	A: Actors: 5	B: Participants: 9	C: Espectadors (públic que participa)	C: Públic: 50
- Dinàmiques de discriminació				

- Creació col·lectiva	SI	SI	NO	NO
Participació en obra	SI	NO	SI	NO
Visionat d'obra	SI	SI	SI	SI
Votació	SI	SI	SI	SI

Nivell d'implicació	Molt Alt	Alt	Alt	Baix
---------------------	----------	-----	-----	------

8. RESULTATS DEL BUIDAT D'INFORMACIÓ: L'ENTREVISTA DE GRUP ¹²

8.1. Descripció resumida

Es ve a confirmar que el problema del racisme està en la vida diària de diferents formes segons els llocs. De fet, a Europa alguns (Bàrbara) s'adonen que tenen raça, mentre que for a d'Europa no es un tema rellevant. D'altres són expulsats d'un poble de Granada per obrir un negoci (Hassane) . Es tracta d'un problema polític perquè s'utilitza com a discurs en eleccions i amb les crisis.

D'altra banda es tracta també d'un problema socioeconòmic. En general hi havia acord que el teatre social es útil com a eina educativa, com a eina per contrarestar les informacions de la TV.

Amb el Teatre es pot fer arribar missatges amb totes les evidències necessàries. Amb opressions com el racisme, amb teatre es pot treballar per una educació per la pau i democràcia.

Respecte a l'incident crític, alguns no volen opinar massa per falta d'informació, altres tot i que comprenen la intervenció del coordinador es qüestionen la legitimitat de determinades accions. El factor de manca de temps ha estat valorat com important per portar a terme un taller.

¹² Veure l'entrevista completa a l'annex 3.

8.1.1. Matriu de buidat de dades (sintetitzada)

En la següent matriu es presenta un recull a partir de l'entrevista que es pot trobar en l'annex 3. Es tracta d'una selecció dirigida a les categories principals i els elements diferencials i relatius a la recerca. No totes les respostes responen a les preguntes o objectius. Hi ha una part important que ha sortit sobre el tema del racisme que no s'ha inclòs.

Categories	Ibrahim	Hassan	Barbara
Racisme	<p>“siempre se ha vivido aquí (en España)”</p> <p>“El problema por ejemplo lo veo muy político”</p> <p>“ese pobrecito no lo ven como amenaza”</p> <p>Los mensajes cortos e indirectos que no dicen claramente lo que dicen. Son los más peligrosos</p>	<p>“Si no trabajamos ahora en la educación”</p> <p>“los inmigrantes están trabajando, pagan sus impuestos. muchos no lo saben”</p> <p>“La discriminación no es solo entre razas y tal Entre los nativos mismos hay”</p> <p>En ese pueblo hay mucho nazi, mucho skin. Eso es muy peligroso! El mismo día una vieja en el tercer piso cagándose en mi puta madre sin saber yo lo que pasaba. Pero luego salieron muchos chicos en la vía del tren, gritando negro y no sé que y (yo) no podía más.</p>	<p>“La discriminación social es peor que el racismo.”</p> <p>“Nunca antes de venir a Europa me había planteado este tema (del racismo; aquí tomé consciencia).”</p>
Utilitat	<p>“Se han enterado de lo que iba. Ha llegado el mensaje”</p>	<p>“El teatro para ese trabajo. Otra forma de educar”</p> <p>La mejor alternativa (a la TV)</p> <p>Falta información. Las leyes se hacen y se ponen en un libro. No aplican todos los artículos.</p>	<p>“Para mí un momento muy complicado, cuando los juristas estaban, si bueno, cómo se hará la ley.”</p> <p>“</p> <p>“Han demostrado con las evidencias que, bueno, nos gustaría a todos y</p>

		La democracia para mi es la gente que quiere la paz. Tu eres malo si quiere violencia. Puedes ser humano (si eres violento) por que tienes cuerpo pero no puedes estar en democracia. Con teatro se puede hacer ...	todo ello pasar por tres puntos. Y la gente se quedó tranquila. “
Aspectos Críticos ¹³	La crítica que hay ahí es que yo no puedo opinar de uno que no está.	<p>ha hecho cosas no imposibles, pero difíciles. Lo ha conseguido. La única queja que tengo y la he comprendido. No me gusta pero he comprendido</p> <p>lo más difícil es ser cabeza de todo, de casa. Lo que ha hecho es muy feo, porque cada persona tiene su manera de hacer. Pero como mezcla de otra manera no salió bien. Entonces Jordi que es el organizador de todo y no estuvo tanto tiempo allí. La verdad es que no tenía tanta confianza que salga bien. Y quiso echar una mano. El tiempo ... dice voy a salir. lo que Jordi hizo se puede comprender. No pasa nada. Pero lo que hizo su hermana,(...) me cortó, ... estaba mal porque salió la mujer y lo veo muy mal.</p>	<p>A veces cuando (Olivar) el hablaba contigo, me pareció algo directo como si te iba a doler.</p> <p>El tiempo, el factor tiempo es la clave.</p>

¹³ Se comenta en este apartado un incidente crítico que aconteció después de a representación. Ocurrió que a persona que estaba llevando a dinamización siguió la indicación del formador y se dedicó a sacar a gente al estrado de forma inadecuada y que comenzaban a hablar en exceso. Al ocurrir eso varias veces y acercarse el fin de la sesión, una persona de la dirección tomo las riendas sin preguntar para dinamizar la obra. El resultado fue positivo pues se retomó la obra. No obstante, la gente de la formación interpretó eso como una intrusión sin preguntar. Eso fue un incidente crítico que se comentó varias veces y generó malestar entre los participantes en la formación..

8.2. Valoració resumida de l'entrevista de grup.

La transcripció i anàlisi da entrevista de grup va ser gravada després de taller de teatre legislatiu amb 3 participants. Va ser una entrevista bastant oberta i mentre feia l'entrevista, estava tant pendent de tractar que hi hagués una participació equitativa i que es respongués de forma directa a les preguntes. En procés no vaig adonar-me de la profunditat de tots els comentaris. Vull expressar que re-escollant i escrivint el que s'havia dit i gravat m'ha fet adonar-me de moltes coses. L'entrevista de grup permetia també recollir molta informació simultàniament i avaluar els efectes dels comentaris d'uns per d'altres. Aquesta crec que ha estat la vàlua fonamental.

Respecte a l'ambient de l'entrevista considerem que va ser correcte. De fet, massa distès. Tot i que no hi havia es antecedents o espai per a que fos un entorn massa formal. Si s'hagués fet així, s'hauria d'haver protocol·litzat i s'hauria d'haver demanat amb temps tot comptant amb la direcció de la sessió.

Donada la pressa amb que vaig realitzar la sessió, valoro positivament la informació que va sortir més en termes de quantitat que de qualitat. Podria haver sortit més informació en el cas que hi hagués més dades. El tema resulta que l'investigador estava precisament recollint les dades i per tant no teníem la preparació adequada per fer les preguntes més adequades. Per tant segons això, en una futura recerca serà interessant protocol·litzar i estructurar una mica més les entrevistes. Igualment semblaria útil tenir una base per fer entrevistes individuals en que es puguin afegir preguntes sobre la marxa per corroborar i triangular amb l'observació participant.

9.- RESULTATS I CONCLUSIONS

9.1 Conclusions sintetitzades sobre les preguntes de recerca

¿Cóm es el model de intervenció de les diferents fases de un Taller de Formació i implementació de Teatre Legislatiu?

He vist la part inicial del taller que conté tant presentació del participant i del formador de part teòrica com introducció de dinàmiques de teatre invisible juntament amb dinàmiques sobre presa de consciència dels estereotips. Aquestes dinàmiques de teatre invisible el que fan es crear de forma individual i col·lectiva narracions de forma simbòlica sobre l'opressió que es treballa. En aquest cas era de racisme i resulta important la seqüència de les dinàmiques.

FORMACIO Primer dia

1. Presentació Participants

Presentació de les expectatives dels participants i perquè són allà.

2. Presentació Formador

Presentació dels credencials del formador.

3. Dinàmiques d'escalfament.

Dinàmiques pròpies de teatre: escalfament físic i corporal. Moure's per la sala amb diverses activitats.

FORMACIO Segon dia

4. Dinàmiques d'imatges

Creació col·lectiva d'imatges. Odi, prejudici, amor.: Amb això s'assoleix treballar en grup, assolir un objectiu conjunt, interaccionar, escoltar.

5. Dinàmiques d'imatges i so

Dinàmica que es treballa les creences col·lectives, i els estereotips. S'ha d'imaginar amb un soroll què està passant amb un cos. De forma espontània fa sortir creences en e grup. Després de l'exercici s'explica i contextualitza.

6. Dinàmiques d'imatges, so i sentit

Es tracta de muntar una metàfora amb el funcionament de la societat en vers a les persones diferents. Es tracta de veure els mecanismes del diferents de poder fer la seva per part de a persona diferent i visualitzar com la societat unifica i no accepta a l'altra. La dinàmica fa entendre de manera visual i simbòlica que l'única manera de canviar la situació es amb l'ajut de tots i totes. Al cap i a la fi es tracta d'una metàfora sobre l'ús de la mobilització social.

7. Dinàmica en parella. Dinàmiques d'interacció

8. Dinàmica de tots. Creació col·lectiva d'una història des de 'espontaneïtat.

FORMACIO - Tercer dia - Matí

9. Introducció

En aquesta sessió s'explica les bases teòriques del TO, la crisi xinesa com a element de treball. Presentació, nus (crisi) i desenllaç. Aquest desenllaç potser diferent segons les propostes a les quals s'arribi.

10. Explicació i selecció de casos: Es demana treballar en grups casos individuals

d'opressió racista. Després s'exposen en plenari i s'escull el cas que sembli més adient o que se tingui sentit que se solucioni per la via legal. Una vegada escollida es divideix l'obra en tres parts: presentació, nus i desenllaç.

11. Dibuix

Es faran tres dibuixos. Un dibuix de cada part amb colors per una o varies persones diferents.

12. Escultura

Amb uns materials reciclats recollits pel carrer, es prepara para cadascun des casos per un grup de persones. S'intentarà utilitzar el material no només per crear simbòlicament l'obra sinó com attrezzo o decoració.

13. Creació de diàlegs i attrezzo (Representació)

Es fa una pràctica amb actors i música de l'obra. Es tracta de recollir el màxim possible de tots els participants.

IMPLEMENTACIO. Tercer dia - Tarda

14. Sessió de Fòrum

Es representa l'obra amb tota a preparació i una vegada acabada es demana al públic si troba alguna manera d'intervenir per canviar la situació. S'intenta amb això que surti alguna persona per a posar-lo en pràctica.

15. Sessió Legislativa

El públic participant rep un paper i tres cartolines de tres colors. El paper s'ha d'omplir durant la sessió i es demana escriure una proposta de canvi o de llei per millorar la situació d'opressió proposada.

Després un grup d'advocats recullen totes les propostes i fan un resum i explicació a tothom. Es voten les propostes majoritàries i es poden fer més preguntes. La idea es que la decisió de la majoria pugui repercutir en una mobilització ulterior, posterior a l'obra.

¿Quins són els punts forts i febles de cada fase també considerant el marc teòric que fonamenta aquesta intervenció amb la temàtica del racisme estructural?

Com a punt fort de manera resumida podríem dir que aquesta tècnica permet fer una sensibilització socioafectiva molt intensiva, tant per al afectat com per al públic present. També te el punt fort que donar recolzament estètic polític a causes preexistents amb col·lectius que ja estan treballant. També que crea una de les bases per a facilitar la mobilització.

Assoleix els objectius de treballar amb col·lectius des de punt de vista dels oprimits. En aquest cas, en favor del racisme.

Com a punt feble, cal dir que d'una banda serà un exercici de ciutadania i democràtica plena si s'aconseguís incloure visions contràries. Tot i així, la pràctica mostra que no es un objectiu teòric real.

En una de les entrevistes (Barbara) es va dir que l'objectiu de canviar lleis com la d'estrangeria en una sessió de 60 persones de dues hores de Teatre Legislatiu no deixa de ser ambiciós. Per tant, donada la força que te la trobada del públic, estaria bé recollir la força simbòlica d'alguna manera per aprofitar les energies de manera estratègica. Potser per signar un manifest ampliat, per fer una declaració pública a la radio o que es canalitzés. Per això caldria que alguna persona es dediqués activament a la tasca de mobilització.

Un altre punt feble seria que es donen objectius massa alts en relació als objectius que normalment s'obtenen. Considero consegüentment que caldria contextualitzar i determinar els elements que farien que si que es pogués assolir. D'aquesta manera se seria més conscient i estratègic a l'hora no només d'escollir les eines, sinó de monitorejar o incidir en elements que poden ser paral·lels a l'hora d'assolir objectius teòrics.

¿Quina valoració fan els assistents a la formació de l'impacta?

Com s'ha comentat en resum d'entrevistes, amb el Teatre es pot fer arribar missatges amb totes les evidències necessàries. Amb opressions com el racisme, amb teatre es pot treballar per una educació per la pau i democràcia. D'altra banda, la Bàrbara matisa la dificultat de canviar lleis que estan molt establertes. Per tant, segons aquests resultats es podria concloure que l'impacta seria més de fer arribar missatges i educatiu que, ara per ara, de canvi real del lleis.

9.2 Triangulació, entrevista i observació

Quadre 8: Relació /triangulació entre mètodes d'investigació emprats

	Entrevista en Grup	Observació Participant
Utilitat del Teatre	<p>El teatre social es útil com a eina educativa,</p> <p>com a eina per contrarestar les informacions de la TV.</p> <p>Amb el Teatre es pot fer arribar missatges amb totes les evidències necessàries.</p> <p>Amb opressions com el racisme, amb teatre es pot treballar per una educació per la pau i democràcia.</p> <p>Para mí un momento muy complicado, cuando los juristas estaban, si bueno, cómo se hará la ley.</p>	<p>En cinquè lloc, l'experiència del teatre legislatiu, en general m'ha semblat com molt potent. Com a observador participant considero que m'ha fet reflexionar sobre la problemàtica des d'un punt de vista dels oprimits (...) intercanvi de sentiments amb l'actor que va proposar el tema va fer que fos una experiència gratificant de solidaritat.</p> <p>D'altra banda, en la sessió legislativa sobre racisme, va acabar amb la votació i no va tenir continuïtat en un pla d'acció específic contràriament a allò que va passar amb les altres sessions legislatives de Muriel.</p>
Valoració incidents crítics	<p>Respecte a l'incident crític, alguns no volen opinar massa per falta d'informació, altres tot i que comprenen la intervenció del coordinador es qüestionen la legitimitat de determinades accions. El factor de manca de temps ha estat valorat com important per portar a terme un taller.</p>	<p>Hi va haver un moment en que una de les alumnes va fer de jòquer i va seguir les indicacions del formador. El formador li va indicar com havia de fer sortir a la gent a participar. Mentre li explicava no estàvem del tot d'acord i que fos una manera correcta o útil a Barcelona. La participant va fer així, i va fer que sortís prematurament aquesta persona i fes una declaració al públic, fent perdre la força de l'acció dramàtica i política. Més tard, una altra persona va agafar el relleu de la persona que feia de Jòquer i va continuar ell fent el joquering. Tot i que va millorar, algunes persones que pensaven que era més important el fet de treballar junts i aprendre, que si el resultat fos bo.</p>

La triangulació de les dues tècniques confirmen la valoració de la utilitat del Teatre Legislatiu sobre tot com a eina educativa “potent” per a sensibilitzar i donar informacions alternatives. La seva capacitat de modificar lleis ha quedat de banda o com a objectius a llarg termini.

La conclusió que s'extrau de l'incident dona llum a una de les conclusions. La importància de les valoracions o avaluacions en grup i individuals. En l'incident s'ha vist com un conflicte d'interessos totes dues visions són lloables. La triangulació ha mostrat

com es tractava d'un fet crític i que hauria d'estar ben analitzat i pot donar bona informació i material d'avaluació en general.

En aquesta fase s'ha evidenciat que les dimensions de cadascuna de les tècniques eren relativament diferents i no han anat a buscar en essència la mateixa informació. De fet, l'entrevista pretenia més valorar l'experiència en un global i en específic sobre la sessió legislativa (curta). Copsar des de la sensació el poder de canvi real del Teatre Legislatiu. Sigui en la seva capacitat de mobilització, o sigui per la seva capacitat d'educació per a la ciutadania o de sensibilització.

9.3. Valoració específica de la metodologia

Cal que digui en primer lloc, que l'aplicació de les tècniques emprades no ha estat completa. M'han faltat alguns elements com la preparació del treball de camp, i la incorporació de més elements de naturalesa més antropològica potser. També l'entrevista de grup va ser una mica improvisada i tot i que està gravada i va donar entenc que resultats interessants podia haver seguit més el rigor dels criteris i pautes o amb més participants.

En tot cas, crec que donades les possibilitats d'informació presents, l'elecció de les tasques de camp ha estat correcte. Com he comentat, a més he rebut molt bona resposta de la Montse de Pa tothom qui m'ha recomanat també la lectura de la revista de la trobada que ha estat molt important i útil.

Com he descrit en el segon punt de metodologia, l'observació participant i les entrevistes han estat les fonts més interessants d'informació. La càrrega subjectiva d'aquestes metodologies, ha estat compensada amb el treball amb documents escrits i audiovisuals, els quals amb la possibilitat de comparar les informacions i idees he pogut compensar i objectivitzar una mica més la visió.

Les tècniques han tingut, per la seva banda, un grau de participació (o incidència) variable per part de l'investigador. En aquesta taula he resumit diversos elements sobre les característiques i utilitats de cada tècnica emprada en aquest estudi.

Quadre 9: Aportació de cada tècnica als objectius de recerca.

Tècnica d'obtenció d'informació	Implicació de l'investigador	Tipus d'informació recavada	Aportació a preguntes de recerca
Observació participant	Molt alta	Sensacions i vivències, coneixement del procés, activitats i dinàmiques, actituds, espontani, records.	I - Molt alta II – Molt Alta III -Mitjana
Entrevista de grup	Alta	Opinions, valoracions, experiències personals, consens-divergència, records de vivències.	I - Mitjana/baixa II - Mitjana/baixa III -Mitjana

9.4. Valoració de la recerca en funció dels objectius previs.

Tenint en compte els objectius d'investigació:

OE 1 F1: Descriure el model i valorar punts forts i febles de la fase inicial d'un taller de Formació de Formadors en Teatre Legislatiu. (dinàmiques de grup i interculturals més creació col·lectiva i democràtica d'una obra). [participants en formació de formadors - 14 i formador-1, Duració 20h]

OE 1 F2: Descriure el model i valorar punts forts i febles de la fase de discussió i legislativa del Taller de Teatre Legislatiu dirigit a públic en general tenint en compte la Teoria expressada pels experts. (sensibilització, discussió dirigida y comentada, votació i canalització de les votacions en facilitació de canvis de lleis. [actors-5, cèl·lula metabolitzadora-2, formador-1, públic-60, Duració 2h]

OE 2 Conèixer l'opinió dels participants sobre el valor del taller pel tractament del racisme estructural

9.4.1 Valoració de la 'Observació Participant respecte des objectius.

Considero que els dos primers objectius que parlen de descriure i valorar el model han estat plenament assolits amb l'observació participant. De fet, ha estat l'eina que ha donat més informació. Si comparem el temps de presència de l'eina, 'OP ha implicat una estada de més de 20 hores. Mentre que 'entrevista per se ha estat 90 minuts. Per tant, no hi ha comparació en termes de temps. Amb aquestes 20h caldria afegir tot el treball personal realitzat al final de cada dia de recollida de dades, igual que abans i després del taller. Per tant, podrà ser fins i tot 30 hores. L'OP ha estat l'eina clau per donar qualitat i detall a la recerca. De fet, els descobriments de la recerca han ajudat a reconfigurar es objectius de millor manera i saber realment què estava cercant.

Aquesta eina ha també permès contextualitzar les fases, els tipus de formació, participants amb un marc teòric ja preexistent. Per tant, l'observació participant permetia ja sobre el

terreny donar dades valoratives in-situ. Allò, no obstant, que calia era poder triangular-les amb altres eines, copsar els elements de científicitat. L'aprenentatge ha estat una mica sobre la marxa i per això, es podia treure més fruit en futures ocasions en què el procediment d'elaboració de projectes de recerca ja estigui més aposentat i sigui més clar tant en ordre, com en contingut de es informacions.

Quadre 10: Detall de dimensions a observar en OP

Es tracta d'un quadre sorgit en gran mesura a partir de l'experiència inductiva o pilot. Per tant, pot també servir com a model per a futures observacions.

Dimensions i elements a observar	OP
Dinàmiques de grup	Participació i valoració in-situ. També observació amb altres “actors”.
interculturals	Participació i valoració i observació d'actituds.
Creació col·lectiva i democràtica d'una obra	Participació i valoració de cas personal. Vivenciació.
Sensibilització	Participació, valoració i interpretació de grau o poder educatiu o de sensibilització en altres persones o participants potencials.
Discussió dirigida y comentada,	Participació i valoració.
Votació	Participació i interpretació sobre procediment: pros i contres.
Canalització de les votacions	Observació de processos in-situ o a posteriori
Facilitació de canvis de lleis	Obtenció in-situ i seguiment a posteriori

Respecte al tercer punt, de conèixer l'opinió dels participants sobre el valor de taller per tractar l'objectiu del racisme estructural, l'observació participant ha permès participar en una avaluació participativa de grup. No obstant això, aquesta valoració ha estat més una valoració de la sessió de formació de transmissió d'inquietuds al formador inquietuds que referent als objectius d'aquest treball.

9.4.2. Valoració de l'entrevista en grup respecte dels objectius

L'entrevista estava dirigida bàsicament a respondre la tercera pregunta de recerca. Es a dir a conèixer l'opinió dels participants sobre el valor i impacte del taller. De manera indirecta i pels tipus de preguntes i resultats també hi ha una interconnexió amb la valoració de punts forts i dèbils del projecte, es a dir, amb els dos primers objectius.

Aquesta tercera pregunta ha estat resposta tot i que el caràcter poc estructurat no aconseguit entrar en molts detalls. Els entrevistats tampoc eren experts, per tant, a la pregunta de 'utilitat no tenien eines pròpies per desenvolupar la reflexió. O sigui, que valorant la quantia de les respostes a la tercera pregunta de recerca resulta massa breu en comparació amb tot e contingut de l'entrevista.

Per tant, tindria sentit que en futures recerques es desenvolupés amb més detall l'apartat d'utilitat i valor en subpreguntes. Una altra opció que podria millorar la presa d'informació rellevant per un futur seria també dirigir-se a entrevistats que tinguin més experiència y consciència de la incidència del taller. Aquesta experiència pot venir d'haver participat o implementat tallers en el passat o haver fet algun escrit de reflexió. El criteri d'escollir participants en aquest cas va ser més orientat al racisme i l'experiència d'haver patit racisme, més que de l'experiència rellevant o de reflexió respecte del món del teatre de l'oprimit. Dos dels participants però havien participat ja en tallers a Granada i l'altra participant estava fent un doctorat en arquitectura des de l'art polític i urbà.

9.5. Reflexions individuals

9.5.1. Reflexions generals

L'experiència d'organitzar jornades, tallers i Fòrums, ha mostrat una vegada més la importància de les persones, des de l'organització, als participants i el públic. Des dels dinamitzadors dels tallers, com a tot procés d'aprenentatge, la manera cuidar un grup, un públic, la pràctica participativa, el tenir en compte a tothom pot fer que una mateixa activitat tingui més o menys acollida, i en gran mesura èxit.

D'altra banda, sense organització darrera preocupant-se que hi hagi públic, sales, dinamitzadors, que tot vagi bé per tal que les condicions cap sessió seria possible. Aquestes persones com en el cas de les jornades de Teatre Legislatiu pot ser la Montse i els seus col·laboradors han fet una tasca silenciosa però amb coneixement profund d'allò que està fent per resoldre problemes sobre la marxa. També han estat disponibles per canalitzar grups de treball i donin espais de trobada estable al treball d'opressions.

Igualment, aquesta base organitzativa haurà d'estar ben connectada amb col·lectius especialistes per a trobar persones adequades per a conformar l'anomenada cèl·lula Metabolitzadora. A les Jornades no va ser fàcil trobar persones disponibles, tot i que la idea semblava bé a molta gent i mostraven predisposició inclús dins la Universitat. A l'hora de la veritat de dedicar-hi temps concret, es va poder materialitzar gràcies a contactes personals i el recolzament d'associacions compromeses com SOS Racisme o "Antígona" pel cas de violència de gènere.

Pel que fa als i les participants de la formació, si es tracta d'un taller complert, seran les que després organitzin l'obra de Teatre Fòrum. Aquestes persones en molt poc temps han de conèixer-se, han de presentar casos personals i escollir-ne un per a representar-lo. També han de crear i representar una obra amb els seus decorats, atrezzo i música. Aquesta obra ha d'estar suficientment ben explicada per a ser representativa d'una opressió que pugui mobilitzar cap accions posteriors. Entre ells, a més ha de sorgir un Jòquer, que és la figura

més complicada. Aquest Jòquer o dinamitzador ha de tenir unes habilitats especials per motivar el públic a sortir i mostrar altres estratègies que es poden aplicar davant l'opressió que s'està teatralitzant, però sempre que sigui el moment adequat. A Catalunya comptem amb un dels millors jòquers segons el mateix Boal, el Jordi, el qual a les jornades de Teatre i Educació va intervenir a la sessió de Fòrum en veure que s'acabava el temps i no s'avançava amb el procés. De fet, s'estava seguint a "rajatabla" el model brasiler i es va necessitar un canvi adaptat a la realitat de Catalunya o del públic que no va ser a gust de tothom.

Cal també diferenciar molt clarament allò que és un taller de Teatre Legislatiu "Complet" i un Taller de Teatre Legislatiu "Simple". Un taller complet, com hem vist incorpora una formació de formadors en una fase inicial amb cohesió de grup, construcció de consciència sobre l'opressió i creació col·lectiva de l'obra de Teatre Fòrum a més de la fase de Teatre Legislatiu "Simple". El Teatre Legislatiu "Simple", consta d'una obra de Teatre Fòrum i una sessió legislativa posterior de deliberació, votació i acció.

Com a aprenentatge el Teatre Legislatiu "Complet" comporta un aprenentatge intensiu i extensiu molt ampli: art, política o creació de vincles tot dirigit cap a l'objectiu. Resulta molt desitjable per posar grups "oprimits" i "opressors" junts. Castellans i nous immigrants junts. Aquest fet pot donar un espai ideal per al coneixement de l'altre i les seves opressions. A través del joc i l'activitat experiencial es pot generar un espai d'aprenentatge significatiu al temps que es creen les bases per a la creació de vincles des d'un altre paradigma més igualitari i guaridor, per a tots. L'espai ideal seria un espai que eviti caure en casos que s'acusi o es facin generalitzacions que transcendeixin qualsevol tipus de victimismes o dogmatismes i que obre la porta a empatitzar amb la situació de l'altre. Per tant un espai de justícia horitzontal.

La sessió legislativa final porta uns objectius que no són poc ambiciosos. D'una banda amb la paràlisi social actual, juntament amb el poc temps que tenim lliure. No diguem ja mobilitzar-se per causes d'altres veïns. Per tant, l'experiència de les Jornades ha donat accions concretes organitzades en grups cohesionats i molt sensibilitzats davant causes clares com era el dones i el maltractament cosa que va donar lloc a un grup de treball. D'altres temàtiques, la fase legislativa va quedar en una acció declarativa com l'explicació de SOS racisme sobre la llei d'estrangeria i la necessitat que les lleis existents

s'acompleixin. La pregunta ens arriba en veure fins a quin punt hem aconseguit algun objectiu.

Pel que fa a la part de Fòrum, El Fòrum, no obstant, pot sovint mostrar com les estratègies interpersonals que pot provar el públic no tenen cap efecte significatiu en millorar la condició d'opressió. En aquests casos, normalment d'una violència estructural compacte, la via política pot esdevenir com única.

La metodologia de votació final del Teatre Legislatiu inclou un vot no secret. Tots aixequen la targeta de color verd, groc o vermell segons la proposta i es pren nota. Aquest fet, pot pensar-se a priori com un factor limitant si es vol pensar que el teatre legislatiu com un procés reflexiu o deliberatiu de lliure exercici de ciutadania. Contràriament, el vot secret minimitza la pressió i influència de grup. És més, per a què el procés fos realment deliberatiu caldria que tingués els temps suficient de deliberació i diàleg constructiu per a rebre opcions contraries i produir lliurement propostes consensuades. Per això, més que ciutadania plena, aquest procés es pot considerar com a una pràctica de democràcia directa o de producció de propostes per a grups cohesionats. Com un aprofundiment en la ciutadania. En el cas de moviments socials o col·lectius exclosos organitzats els objectius comuns poden ser més explícits donada, la problemàtica comú, sentida pels membres. Amb col·lectius d'aquesta naturalesa es facilita més que les propostes acordades puguin tenir recolzament o mobilització més enllà de l'auditori teatral. Per tant, el Teatre Legislatiu pot tenir més incidència i sentit.

El Teatre Legislatiu també pot servir com a una eina útil d'educació per a la ciutadania a l'escola, donada la necessitat de revitalitzar la política amb més participació efectiva.

Pel que fa a la fase més de Fòrum, es destacable que el públic valora, jutja d'una forma diferent a una obra normal. Perquè?

Es tracta d'un espai de resolució de problemes personals amb gran dosi social. La possibilitat de canviar l'escena ens permet canviar-nos a nosaltres mateixos. Allò que Boal anomena Metaxi. Aquest canvi de rol o empoderament del públic el predisposa a obrir el cor a deixar entrar les emocions, amb una mena d'osmosi, sigui de por, ràbia, frustració o

rebuig que rep de l'escena representada d'opressions. L'espect-actor, les pot comprendre perquè també són seves i d'una manera o d'altra les ha viscut i pot ser el protagonista o responsable del canvi o millora. Ser millors en l'esfera de valors de cadascú es un desig gairebé universal.

Aquest aprenentatge desplega les capacitats per tractar de solucionar aquest problema, que es va entenent millor a mesura que es desenvolupa la deliberació. El públic (espect-actor) va sortint a escena a testar les seves estratègies i veure col·lectivament si funcionen per desmuntar l'opressió. Per tant, el públic esdevé veritable protagonista del canvi impulsat per un sentiment de justícia també amb ell mateix. No hi ha por escènica, o més aviat poca, perquè l'ambient valora la intenció o aportació per sobre de la millor o pitjor actuació.

És més, moltes de les opressions socials poden tenir solucions fora de les actituds en escena. L'espai legislatiu pren protagonisme al permetre recollir les idees i crear un estat d'opinió informat i documentat que doni suport a les propostes ciutadanes.

El procés del Teatre de l'Oprimit acaba sent una pràctica d'investigació-acció col·lectiva portada a terme en un paradigma socio-crític que va aprenent i cercant obra darrera obra seu millor esquema per canalitzar accions constructives o reivindicatives segons ho requereixi cada cas.

¿Ens podem preguntar quin espai hi ha per a la crítica? Si estem dins un espai socio-crític. Doncs cal dir que més que una assemblea general totalment oberta, es tracta d'una reunió de suport col·lectiu per trobar solucions a opressions. ¿Es qüestiona la opressió des d'altres visions? Cal dir que no com a tal. L'empatia amb els oprimits resta com a factor clau. Per tant, seguint la visió de Boal, una especial sensibilitat cap els oprimits serà una condició necessària per gaudir i contribuir al procés. L'espai del Teatre de l'Oprimit està dissenyat precisament per donar llum a les necessitats de l'oprimit amb una crítica per construir una millor situació per a ell, amb la hipòtesi mencionada que es veu desposseït i silenciats. És el espai per ell o ella i el públic serà un mirall

Una altra pregunta seria què passa si el públic treu qüestionaments de l'oprimit o el posa en dubte? En certa manera seria com si un advocat acusa al seu propi client de culpable

i no confia en allò que li explica el client. Com si un amic es posa de banda del nostre enemic si li expliquem un problema. Per tant, es tracta més d'una tasca d'acompanyament d'un procés de forma col·lectiva i d'aprenentatge per empatitzar a fons davant el seu problema, que en part pot ser el nostre.

Què seria si una dona maltractada surt a escena, representa la seva opressió i més tard surt del públic un individu que es posiciona en favor del mal tractador. Seria una situació si més no violenta. Per tant, cal dir que l'orientació del públic ha de ser oberta o favorable a ajudar a l'oprimit i la seva perspectiva. No es tracta tant d'un judici. No és l'objectiu ni el moment.

9.5.2. Comentaris sobre els participants

Aquesta nova eina de Teatre Legislatiu s'ha posat en pràctica en aquest taller. Hem vist que per se, el seu poder transformador o mobilitzador dependrà tant en la manera d'implementar-la o el tema escollit, com el tipus de públic que vingui o el tipus de crida que es faci.

Es a dir, els resultats de l'eina han estat palpables al Brasil, on Boal amb el seu carisma va arribar a tenir 36 grups de multiplicació de TO que recolzaven les accions. Així, aquests grups, de fet funcionaven com si fossin assemblees i es centraven en temes molt concrets. Eren com un moviment o grup de pressió. Feien molta pressió en temes molt concrets. A més les propostes eren molt concretes i dirigides inicialment a nivell d'Ajuntament. Igualment, Soeiro, per la seva banda, com a representant parlamentari, va mobilitzar a sectors afins per un tema d'interès general com eren les beques a estudiants.

Per tant, per a que aconseguixi mobilització i seguiment, ha d'estar enquadrat en elements externs importants que no dependran tant de la dinàmica legislativa com pot ser:

Espai i quantitat de públic: Amb poc públic, per molt conscienciat, sembla que la incidència seria menor.

Momèntum general i grau de consciència prèvia dels assistents: Segons l'estadi que es trobi la societat, el grau de sensibilització general degut a crisis, a fets mediàtics o no, que creen

les condicions per a canvis.

Grau d'associativisme previ i facilitació de crear-ne nou associativisme: El grau de cohesió dels participants, si es coneixen, si no, o si les idees els fan cohesionar, en cas que no es coneixen, això facilita la mobilització. Els vincles ja hi són i entre associacions els vincles poden ser més forts a més de tenir ja una xarxa de persones i grups als quals poden replicar la mobilització. Es més, si l'organització facilita canals per organitzar-se això pot afavorir el seguiment.

Grau que afecta l'opressió: sigui a nivell personal directa, indirectament, o per osmosi¹⁴, sigui pel teatre o sigui per altres mitjans.

9.6. Valoració de l'experiència

Tinc la sensació d'haver fet un treball amb sentit i amb una qualitat útil en sí i per futures accions que tinc en la ment a nivell personal i professional. Com a treball addicional que no he fet, podria haver fet una anàlisi del llibre de Till Baumann sobre el Teatre Legislatiu i aprofundir una mica més en les tècniques legislatives emprades amb molt més detall, sabent que no sempre es extrapolable d'un entorn o país amb un altre. D'altra banda, donat l'abast internacional d'aquest procés, seria bo fer una mica de recull a nivell internacional del que s'està fent i com es fa. Seria un treball tant engrescador com crec que útil si més no apassionant.

Com a valoració final, com ja he dit estic molt satisfet de l'experiència i del resultat. Sobre tot de la part final. En ella he pogut realment incorporar el sentit de la metodologia i saber diferenciar cada aspecte de la recerca i no barrejar conceptes. Tot aquest procés ha estat llarg. En un primer moment vaig començar fent tot un recull teòric en base a treball previ i treball específic que havia fet sobre el racisme i els estereotips. Vaig fer tot un repàs de la meva història personal i del marc teòric des de la comunicació intercultural, les humanitats o l'educació emocional i psicologia social respecte dels estereotips. Això no

¹⁴ Osmosis (Boal, 2004): Parte de que las células más pequeñas de la sociedad contienen todos los valores morales de la sociedad, todas sus estructuras de dominio y poder. Estas son transmitidas sea por represión (repulsa, odio, miedo, violencia, vergüenza) o por seducción (amor, deseo o las promesas). Este puede ser el efecto de un espectáculo de teatro tradicional. En él, por ósmosis la obra introduce sus ideas o valores en el público.

obstant al final no apareix, donat que l'anàlisi del taller no conté un element que pugui ser tant important.

Igualment, a meva experiència en darrers treballs venia més amb una altra eina de Teatre de 'Oprimit que es diu Arc de Sant Martí del Desig. Amb ella he realitzat una primera experiència similar a l'etnografia, en que apuntava tots els exercicis i el procés teòric darrera.

10-. PROSPECTIVA

Des d'una perspectiva més teòrica, com a futurs anàlisis o recerca es podria donar espai a corroborar els següents supòsits.

Hem vist a la taula 3 una observació sobre el grau d'implicació dels assistents. El sentit comú ens diu que el nivell d'implicació i d'empatia correlaciona amb el grau de sensibilització davant la discriminació. Es a dir, que El fet que una persona s'impliqui en una obra o s'impliqui en una acció col·lectiva o individual després de obra sembla influenciat pel fet de sentir empatia amb a problemàtica. Aquesta podria ser una pregunta per a futures investigacions: fins a quin punt l'empatia, és a dir, el posar-se a la pell de l'altre ajuda per a combatre el racisme i la discriminació. Fins a quin punt es una actitud sostenible i quins elements fan que es perdi.

Una altra investigació, també més teòrica que es pot realitzar pot ser la incidència de la dissonància cognitiva o cognoscitiva (Festinger, 1975) que pot generar el procés del Teatre Legislatiu i Fòrum en la mesura que confronta la vivència de situacions de conflicte de valors en situacions d'opressió-oprimit. Altres factors que es podrien analitzar en es dinàmiques de grups de discussió de Teatre Fòrums podria ser la incidència de la pressió de grup des de les teories del judici social (Sherif i Hovland, 1961).

Un altre element d'anàlisi del Teatre Fòrum podria ser també l'estudi dels incidents crítics. De fet, quan es demanda a un públic que surti a millorar la situació d'opressió, s'està demanant l'ajut en resoldre un incident crític. Aquest incident crític, però, pot respondre de forma més o menys directa a una lògica de violència estructural. Per tant, no sempre està clar que un canvi d'estratègia personal pugui resoldre substantivament la situació d'opressió.

Es a dir, fins a quin punt es dona una pressió de grup com a factor mobilitzador o fins a quin punt hi ha la sensació que s'actua de forma lliure i sense pressió seguint la teoria de la reactància (Brehm, 1966).

Per una altra ocasió, considero que hagués estat bé fer una demanda a direcció de l'escola de teatre per demanar a un cert nombre d'alumnes un espai i temps. També vistes les

possibilitats del taller hauria d'haver incorporat més elements de triangulació i més elements concrets de vivències sobre tot respecte a la categoria d'utilitat del teatre.

També seria interessant per futures ocasions que hi hagi un formulari d'avaluació o valoració de les sessions i del formador amb la qual cosa es va perdre l'oportunitat de saber el que pensen els alumnes per també millorar.

Des d'una perspectiva metodològica, Igualment en una futura recerca serà interessant protocol·litzar i estructurar una mica més les entrevistes de grup per a que es pui recollir més informació adequada als objectius i preguntes de recerca. Igualment semblaria útil tenir una base per fer entrevistes individuals en que es puguin afegir preguntes sobre la marxa per corroborar i triangular amb l'observació participant. En aquesta línia seria útil que desenvolupés amb més detall l'apartat d'utilitat i valor en subpreguntes. Una opció que podria millorar la presa d'informació rellevant per un futur seria també dirigir-se a entrevistats que tinguin més experiència y consciència de la incidència del taller. Aquesta experiència pot venir d'haver participat o implementat tallers en el passat o haver fet algun escrit de reflexió.

En tot cas, sembla lògic que en futures recerques l'observació participant vagi prenent gradualment menys importància donat que tindrem més comprensió. Per tant, es pot agafar un nou èmfasi en l'avaluació o l'acció pròpiament. O també amb una anàlisi qualitativa més exhaustiva

Per últim, voldria dir que per a un futur aquesta experiència i, sobre tot, treball metodològic, m'ha servit per saber millor les eines i com combinar-les. També en descobrir la font de rigor metodològic per poder aprendre i generar una mica de coneixement encara que sigui a nivell molt concret. Aquest marc metodològic i parcialment teòric pot servir molt per a continuar l'anàlisi per futures recerques.

Entre elles tinc dues en el cap. La primera seria l'avaluació d'un taller de Teatre Fòrum sobre racisme subtil. Aquest taller de fet ja s'ha fet i ja he fet una primera recollida de dades. L'escola te previst en uns mesos fer unes jornades de Teatre de l'Oprimid i racisme subtil. Aquest pot ser un bon escenari per repetir de forma més sistemàtica i preparada a priori amb eines més adequades.

L'altre eina de Teatre de 'Oprimit que treballo i tinc interès en profunditzar tant la teoria com la pràctica és l'Arc de Sant Martí. Aquesta eina no te tant de ressò amb el tema cultural donat que treballa des de l'emoció i el drama. Te com a resultat tot un procés de d'autoconeixement emocional i treball amb conflictes emocionals. De fet, en la mesura que la por i l'empatia són dos elements clau en el treball amb altres cultures aquesta eina podria també servir en la seva vessant més cultural. No obstant això, personalment li veig més interès com a eina d'aprenentatge personal sobre conflictologia emocional personal i interpersonal. I per tant, més de resolució de conflictes. Per això consideraria interessants els mètodes qualitatius i eventualment quantitativs aplicats com a útils tot i que no complets.

11. BIBLIOGRAFIA

11.1. Bibliografia temàtica

1. Bisquerra, R y Pérez, N. (2007). *Las Competencias Emocionales. Educación XXI*. 10, 2007, pp. 61-82
2. Boal, A. (2004) *El Arco iris del deseo :del teatro experimental a la terapia*, p. 275 (Barcelona, Alba).
3. Dewey, J. y Claramonte, J. (2008) *El Arte como experiencia*, p. 405 (Barcelona, Paidós).
4. Festinger, L (1975). *La teoria de a disonancia cognoscitiva*. Insituto de estudios poíticos.
5. Foucault, M. (1992) *Genealogia del racismo :de la guerra de las razas al racismo de Estado*, p. 282, La Piqueta)
6. Fromm, E. y Marfany, J. L. (1979) *La por a la llibertat*, p. 271 (Barcelona, Edicions 62).
7. Galtung,J (1988) *Violencia 3R*. Gernika Bakeaz.
8. Giner, S. (2001) *Teoría sociológica clásica*, p. 400 (Barcelona, Ariel)
9. [Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R., & Sitarenios, G. \(2003\). Measuring emotional intelligence with the MSCEIT V2.0. Emotion, 3, 97-105.](#)
10. Motos, T (2009). *Construyendo ciudadanía creativamente*. Instituto de Creatividad e Innovaciones Educativas. Universidad de Valencia. Grupo IACAT.
11. http://www.unh.edu/emotional_intelligence/EI%20Assets/Reprints...EI%20Proper/EI2003MSCSMSCEITEmotion.pdf [Consulta de 1 de junio de 2011]
12. Melendres, J (2000). *La direcció dels actors*. Institut de Teatre. Diputació de

Barcelona.

13. Sabariego, M. (2002) *La Educación Intercultural ante los Retos del S. XXI*. Desclée de Brouwer. Bilbao
14. Sabariego, M. (2009). *La educación intercultural como factor de cambio social: modelos de intervención y acción educativa*. En M. Esteban (Ed.), *El diálogo intercultural en España: un requisito de la educación y cultura de paz* (193-264). Madrid: MEC-CID
15. Subirós, P. (2010) *Ser immigrant a Catalunya :el testimoni de vint-i-dos protagonistes*, p. 359 (Barcelona, Edicions 62).
16. Universidad Nacional de Educación a Distancia y Universidad Nacional de Educación a Distancia (1998) *Educación XXI :revista de la Facultad de Educación*, .
17. Weber, M. y Estruch, J. (1994) *L'Ètica protestant i l'esperit del capitalisme*, p. 280, Edicions

11.2.- Informes i vídeos consultats

1. (vídeos) Escola de teatre Pa tothom. <http://www.patothom.org/fotos.html>
[consultes diverses; 2 de gener de 2011]
2. (Públicació) Escola de teatre Pa tothom. <http://www.patothom.org/fetdeldia7.pdf>
[consulta del 7 de gener de 2011]
3. Informe Europeu sobre la discriminació: *EU-MIDIS: European Union Minorities and Discrimination Survey* http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/EU-MIDIS_MUSLIMS_EN.pdf [consulta de 6 de gener de 2011].

11.3.- Bibliografia metodològica

1. Sabariego et Al (2004) Bisquerra, R (coord) *Metodologia de la investigació educativa*. Madrid. La muralla.
2. Mateo Joan (2006). *Claves para el diseño de un nuevo marco conceptual para la*

medición y evaluación educativa. Revista de Investigación Educativa, 2006, Vol. 24, n.º 1, págs. 165-186. MIDE. UB

3. Cabrera, F, et Al. La Juventud ante la ciudadanía. *Revista de Investigación Educativa*, 2005, Vol. 23, n.º 1, págs. 133-162. MIDE. UB

4. Apunts i Power Points

- Bloque IV. Las Técnicas Cualitativas. Las técnicas de entrevista y las técnicas de grupo.
- Investigació Etnogràfica. Etonografia educativa.

5. Comas, Dolors et Al (2010). L'etnografia com a procés de recerca. Apunts UOC.

6. Sabariego. Marta. (2010) Elaboració de projectes de investigació social i educativa. MIDE. UB:

11.4. Tesis Universitàries

1. Martínez Colomé, Verónica. (2009) Aproximació al teatre de l'oprimit. Anàlisi d'una peça teatral <http://www.recercat.net/bitstream/2072/41951/1/TREBALL+DE+RECERCA.pdf> [consulta de 6 de gener de 2011]. Tesi doctoral en arts escèniques. Filologia Catalana. UAB. 2009

12. ANNEXES

12.1 ANNEX 1: Notes de Camp 1: Fases de la sessió d'OP.

1er dia (mig dia)

Presentació dels assistents i de la sessió

La sessió va començar amb una breu presentació dels assistents asseguts a una cadira en rodona. En ell es fa una presentació personal i s'explica perquè s'han apuntat al taller de discriminació. Algunes persones es van desplaçar de llocs com Sevilla, Andalusia, Itàlia o Alemanya per participar en el taller.

S'explica que el teatre legislatiu pot ser utilitzat per a diferents tipus d'opressions. En aquest cas, donat que es voldrà treballar la discriminació, es demana als participants com a exercici de casa, que pensin un cas personal en que hagin viscut alguna mena de discriminació i el presentin al grup.

2on dia

Imatges: Es tracta d'un exercici en que entre tots s'ha de fer la següent màquina que sigui una imatge de: llibertat, d'amor, d'odi, i de prejudici. Comentari Fer una imatge una foto amb persones aconseguix que es faci un treball creatiu individual i conjunt, no intrusiu de construcció col·lectiva amb o sense diàleg. Permet veure les imatges dels altres i podem adaptar la nostra imatge. Es una manera d'iniciar en un grup al temps de construir alguna

cosa conjuntament.

Sons i imatges: Una persona al mig, i la resta en rondalla al voltant. Es giren i la del mig fa un soroll i un moviment. Els altres que estan d'esquena s'han d'imaginar quin seria el moviment que ha fet i ha ocasionat aquest soroll. Després es posen al cercle només dones i un home fa un soroll típic de dona. I a l'inrevés, una dona al mig amb homes al voltant i una dona fa un soroll típic d'home.

Amb aquest exercici, es pot veure ja si hi han maneres generals de visualitzar o fer broma amb un altre gènere. És a dir, estereotips i si hi ha algun element comú de caracteritzar la dona o el home que es repeteixi.

Dinàmica pampararam: 3 participants caminen d'una banda a l'altra de la sala endavant i endarrere amb pas com si fos militar dient “pan pararán” tota l'estona. La resta es queda mirant com a públic. Després es demana a una persona del públic que surti i tracti de fer que es modifiqui l'acció del grup dels tres. El desig d'aquesta persona seria de ballar i dansar. Quan surt la persona per darrera, el grup segueix caminant i quan s'ha de girar perquè arriba a la fi, el grup envolta la persona i fa simbòlicament com si la peguessin amb un martell al cap. La persona cau i torna al grup i segueix caminant amb els altres. Comentari: la sensació que dona es una imatge “brutal” del significat d'allò que pot ser la conformitat social i la manera com fa que els altres actuïn d'igual manera. Es tracta d'un exercici amb una força simbòlica important. Es demana al públic que surti algú que tingui alguna estratègia per aconseguir el desig que el deixin ballar i cantar tranquil·lament. Surten dues persones: la Paula i el Miquel. El Miquel treu a ballar amb certa força a una del grup, però no aconseguix el que vol. La Paula tampoc. Al final, l'estratègia per aconseguir el desig serà que surtin tots i d'aquesta manera s'aconsegueix l'efecte de distracció i que l'aparent majoria que està conformada sembli minoria. S'aconsegueix l'efecte contrari, que en lloc que un s'hagi d'adaptar o conformar a lo que vol el grup. Que sigui el grup que s'hagi d'adaptar o des conformar.

Dinàmica imatge en parelles:

Surt una persona fa una imatge. Com si la imatge estigués incompleta. Llavors es demana una altra que surti per complementar-la. Es va la primera i surt una altra. Després es treballa en grups de dos. Fer una imatge d'un professor i un alumne, d'un pare i un fill i d'un funcionari i un immigrant i es treballa en grups de dos separadament. Després s'inclouen 3

revelacions gradualment. Després de cada revelació es crea una nova imatge de la reacció mútua a la revelació.

Dinàmica imatge de tots.

Es fa una imatge general entre tots, comencen tres i es va completant gradualment per cadascú. Quan s'ha acabat, el formador passa i toca a un i li demana què està passant. I va fent així gradualment. D'aquesta manera es veu com davant una situació en que no s'ha parlat com hi poden haver construccions o interpretacions totalment diferents.

3er dia - Matí

Introducció

Després de fer un breu escalfament de peus, braços, cos, estiraments, comença explicant que en el teatre de l'Oprimit els actors i participants són activistes de teatre. En ell explica, que es tracta d'un teatre de recerca d'alternatives davant situació d'opressió o violència per part del públic. No hi ha situacions ni millors ni pitjors. El Teatre Fòrum (TF) es basa també en un impacte que crea l'obra per tal d'interessar el públic. Aquest impacte no és un impacte per generar pena paternalista¹⁵.

Explicació i selecció de casos

Comença amb una dinàmica de grups de dos en què un li explica a un altre una situació en que hagi sentit discriminació. Després es tria una i es presenta a un altre parella i es tria de nou. D'aquesta manera s'arriba de forma més o menys consensuada a un cas per a presentar el treball.

¹⁵Augusto Boal parlava de la Catarsi del teatre de l'oprimit. La meta del teatre del oprimido no es limpiarse de las opresiones. Llegar a un equilibrio tranquilizador. Sino más bien lo contrario. Llevar a cierto desequilibrio que facilite la acción. La necesidad de transformar. Según Boal, la catarsis del teatro del oprimido es purificadora pues nos purifica de nuestros bloqueos y ensancha atajos para cambiar nuestras vidas.

Es van presentar al final diversos casos que es van intitular de la següent manera:

1.- El limpiabotes: Es tracta d'una obra de teatre d'un grup anglès a Barcelona que anava a ser representada a nens d'una escola anglesa de Barcelona. En ella, es representava l'illa del tresor i sortien tota una sèrie de caràcters de broma. Per a què tingués gràcia es va decidir que el capità era anglès, i que neteja botes fos català. Un actor va proposar al director que perquè no era anglès el neteja botes i el català era el capità. Va respondre del director que havia de ser el neteja botes català per a que tingués gràcia. A més d'això van sortir temes com l'armada anglesa sencera que atacava a un espanyol que troba a una illa desarmat, aquesta escena es va desestimar.

2.- Els 7 bancs. Una vegada un català va anar a estudiar a França i va voler obrir un compte bancari per poder operar normalment en el país. Malgrat anar a 7 bancs diferents no li van obrir el compte i la raó va ser que no era francès.

3.- "Sangre latina". En un altre cas, una noia argentina en un bar va venir un home tot ple d'idees sobre la sang llatina, tot dient sang llatina, sang calenta amb la pressuposició que està disponible per tenir relacions i

4.- Un pare amb targeta de residència de Senegal va anar de viatge a Senegal i no li van deixar fer sortir al seu nen donat que no tenia passaport. L'Ambaixada de Senegal no li vol donar la nacionalitat perquè ha nascut a 'Estat Espanyol i aquest tampoc perquè no te sang espanyola, donat que a Espanya funciona per sang no per terra. Per tant el nen es apàtrida i no pot sortir ni entrar a cap país.

Teoria sobre conflicte a teatre

El teatre Fòrum és un teatre que sorgeix del conflicte entre un opressor i un oprimít. L'obra de Romeo i Julieta pot ser un bon exemple en que al principi es troben els dos i s'estimen, s'expressa el desig de seguir junts i casar-se. Els opressors, però, no volen que es casin i faran tot el possible per a que no es tornin a veure. Les dues famílies són doncs els opressors que impedeixen que s'aconsegueixi el desig de la parella. La tensió augmenta fins un punt de o retorn o nus en què després es requerirà un canvi radical.

escultura que representi la fase que han escollit. Poden utilitzar tots els materials que es desitgin.

L'obra escollida al final va ser la del company senegalès que va venir a Espanya ai el seu fill no te nacionalitat amb la qual cosa en 8 anys no podrà sortir del país. En foto de següent pàgina es pot veure com queda la proposta que s'ha realitzat de dibuix i escultura.

En la Fase I, es mostra la felicitat de tenir un fill, i més tard el que implica arribar a un nou país amb les esperances i il·lusions.

Més tard, en la Fase II, es mostra amb tota la simbologia la dificultat en obtenir el segell per als papers. En la pintura s'han dibuixat totes les dificultats burocràtiques que es posen, moltes d'elles sense sentit, dirigits precisament a rebutjar la vinguda d'estrangers.

Fase I. : Dibuix i escultura – La vinguda

En aquesta escultura intitolada la vinguda, s'ha utilitzat material propi, unes cadires, unes sabates. Es pot veure com si fossin dues parelles que estan agafades de les mans i entre mig tenen un bebè.

A sota, es pot veure el dibuix que separadament es va veure. En ell, es veu el mar i l'estret de Gibraltar. Aquestes imatges que s'han treballat en aquest cas de forma manual donen ja pistes clares de simbologia per descriure una primera fase. Des de que surten del país fins a que arriben.

Fase 2 : Dibuix i escultura: Els papers

En aquesta escultura, de l'anomenada fase II, es veu el lloc de la frontera. Amb la simbologia d'un columnes i un segell gegant que ha de donar el vist i plau per una legalitat de papers.

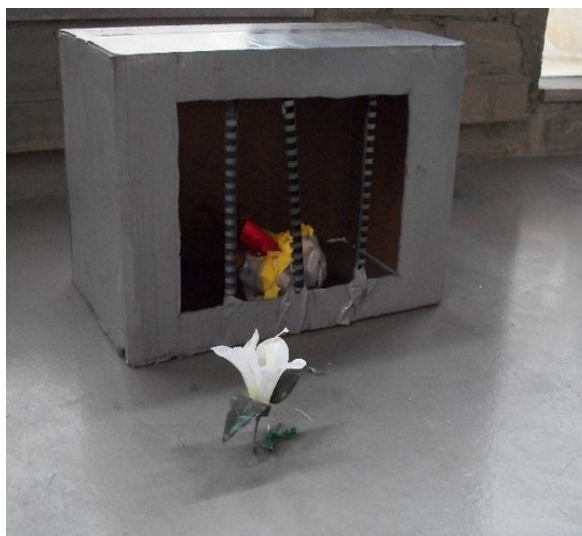
En el dibuix que no es veu, se centra en la dificultat burocràtica que fa que mai s'aconsegueixi la regularització o els documents adequats.

Tot aquest material seria utilitzat després per a l'obra com attrezzo i detalls.

Fase 3: La presó. Es va construir una presó amb un nen a dins. Tot de nens fora que poden gaudir d'educació i de salut i s'ho passaven bé. Mentre que ell es trobava sol.

De fet, aquest treball plàstic pretén mostrar el sentiment d'un nen sense papers com el en cas del fill de Hassane.

Aquest nen es troba privat de la flor de ser com els altres. Per raons alienes amb ell. Per tant, el poder metafòric del dibuix i l'escena fan que doni una càrrega emocional important i

reflecteixi sense paraules qui es el sentiment que pot tenir aquest nen o la família. El teatre permet parlar sense paraules també amb la seva força simbòlica.

Una vegada preparades les tres fases, el formador passa per cadascuna i pregunta als qui ho han fet, que expliquin el qui hi ha. Primer es mira i després ho expliquen. Una vegada explicat el formador pot facilitar més o menys activament al principi de la sessió. Paral·lelament es trien els altres actors i es va creant el procés de l'obra. La idea serà començar una obra en què hi hagi un primer moment de explosió emocional, d'il·lusió.

L'obra al final consta de tres parts. La primera que mostra l'arribada del protagonista de creuar el mar i escenifica el naixement del nen i els desitjos de la seva nova vida pels pares i pel nen. La segona en què es troba que ha de fer uns papers per als nens i es "topa" amb

l'Administració. La tercera fase, en què torna a la seva família sense papers i amb la incògnita de tenir un nen apàtrida.

Cal dir que el formador encoratja l'ús dels recursos artístics que se sàpiguen. Per tant, si hi havia algú que sabia tocar la guitarra podia acompanyar la cançó de fons i això contribuïa al procés de creació artística. Així va ser, hi va haver un grup que cantaven i una persona que acompanyava amb la guitarra.

Tercer dia - Tarda

Sessió de Fòrum – Teatre Fòrum.

A la sessió de teatre Fòrum va venir un número aproximat de 60 espectadors. Es va presentar l'obra en la qual actuaven Hassane i Natàlia de parella, Serge d'amic, i els dos funcionaris: Begonya i Edu.

L'obra comença amb l'arribada de Hassane i Natàlia a Espanya tot creuant l'estret de Gibraltar. Una vegada han arribat han tingut el nen i estan molt feliços i contents de poder donar al nen una educació i nacionalitat que li permeti desenvolupar-se a la vida. Malgrat els seus desitjos quan arriben a la oficina d'estrangers, es troben que malgrat les formes, no els ajuda ningú a aconseguir els papers per al nen. El nen ha nascut a Espanya, però te el problema que Senegal no li reconeix la nacionalitat. Per tant, en teoria, Espanya hauria de donar-li automàticament la nacionalitat perquè no hi pot haver un nen apàtrida.

El que li passa a Hassane és que no li donen papers fins als 8 anys, i per tant, es queda sense la possibilitat de tornar al seu país de visita com feia habitualment.

La discussió amb el funcionari serà un dels punts més tensos de l'obra. Allà mateix es confronta no només un procediment administratiu, sinó els desitjos i esperances de Hassane i la seva dona. La negativa dels funcionaris sembla la veu dels espanyols que estigui dient-li : “no vinguis, torna't a casa”. Ells amb el discurs de seguir la llei tampoc fan cap esforç per recolzar Hassane i el seu problema.

L'obra acaba que Hassane torna amb la seva dona i li explica que no ha aconseguit els papers. Que ho ha intentat però no ha sortit. Ells dos es posen a plorar malgrat que el seu amic Serge els intenta calmar dient que ell i la seva família tenen passaport, que ell ho ha aconseguit.

Una vegada acabada l'obra , es va proposar al públic que intervingués en alguna de les fases 1, 2 o 3, per a veure si podia canviar alguna cosa.

Sessió legislativa

En aquesta sessió es reparteix primer un formulari amb propostes de lleis per canviar la situació de la personal. També es donen tres cartolines de colors verd, groc i vermell per voltar les propostes. Un grup d'especialistes recullen les propostes i les resumeixen en 3 o 4 i les expliquen al públic. La sessió després les vota.

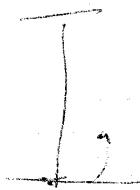
Una vegada votades les propostes, el grup d'especialistes, en aquest cas l'Angel i la Mar de Sos Racisme, fan una lectura dels resultats. Al temps donen una explicació de la situació actual de la llei i dels problemes i de les possibilitats.

Coneguts els resultats i el recolzament massiu a la proposta, es fa alguna acció simbòlica de seguiment: un comunicat de premsa o passar els resultats al síndic de greuges.

12.2. ANNEX 2 : Notes de camp 2- Ecrits de l' OP

Arts se hacen en
 grupo entre todos, luego
 el profesor hace y pregunta
 a cada 4 personas 2 por
 pasar en la obra.
 12 claramente

→ Foro → ^{se hace} brinde
 y costa
 0000 → 4 personas
 ↓ hacer pan para
 comer bien a diario

Al elegir el fin de la obra
 del grupo se hacen, por persona
 y al girarse cada uno por
 hacer los gastos y así

1 arte de obra
 uno de la obra a otro.
 4 se van y viene otros
 a fue la historia para
 rescatar el cuerpo de
 otro modo.

luego se hace en grupo de
 2; -
 3 veces en grupos diferentes

Ejercicio - luz
 1 en medio hacer un
 fondo todo se giran
 y hacer un gesto con
 fondo.
 El otro grupo lo hace
 luego se gira.

Marzo, 20 001
 Clase benéfica
 en un salón
 los participantes hacen para hacer
 estos papers se hacen en
 que hacen papeles por los
 participantes.
 Yo lo presento.
 El otro... Benéfico
 con... equipo de Augusto Boal
 porque los servicios
 desde eso

TF a la conflictiva
 Romeo y Julieta
 Comenzan se encuentran y
 se aman, pero el padre
 que impide que se realice
 el matrimonio por la edad.
 El conflicto es externo

Rom - Jul
 amor

Familia R - Familia Jul
 conflicto

Se presentan varios casos

- Vicio a Inglaterra
- Los 7 barcos baneados
- El limpia botas
- Sangre azul
- Sangre española: Los niños de Senegal no se dejan cruzar la frontera por tener tuberculosis española

22 día

Actividad de teatro

Por pararnos

Queremos saber si las alternativas no hay mejor ni peores.

¿Ganamos las formaciones?

El tratamiento de TF debe comenzar con un impacto. Para interesar al público.

luego se buscan las fases y se hace a f= persona en mundo.

Se asocia un elemento a cada fase.

Se proyectan si se puede las esculturas

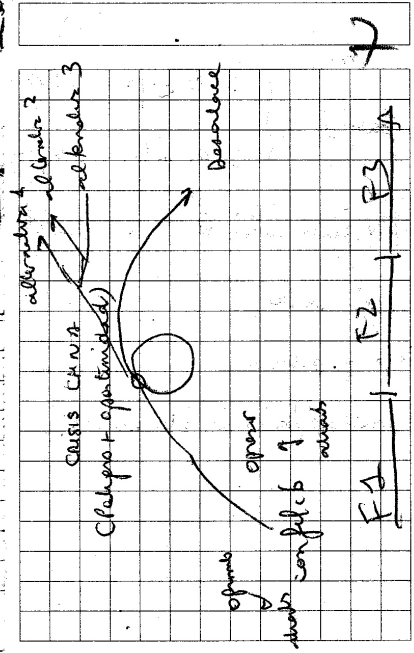
cul: Se describe el desarrollo como dinámica propia de cada

3- de guerra

Se utilizan los materiales y se modifican telas, papel y entre palabras, símbolos directos. En 3 etapas separadas

Se trabaja 20 m, y luego se trabaja un periodo de descanso al volver se hace una visita de la estructura

= Escultura - horizontal.
 2 = " - traza
 3 = " - Desplazamiento.

Colombiano: 1

Pensar, recordar, leer

Collet

Porque cuando cuando

Contra abajo arriba

Y el mundo

Unos días abajo los que

Solter.

A

2e día

Actividad de trabajo

XXX

Por paraton:

Queremos saber si los alumnados no hay mejor ni peores.

¿Se ven las formaciones?

El impactante de TF debe

comenzar con un impacto. Para entender el proceso.

Una vez los dibujos se se convierten también por los participantes

Una vez que se han resuelto los 3 casos y cada estructura y dibujo.

Se comienza con el 1º y se va a ir hay personas y se infiere si hay.

Se basa en un caso que tenga un subdón emocional

Atención

Proyecto arbol de las formaciones (OK del PV)

Proyecto de las formaciones sobre a través del arte (No pasta)

E

Se presentan varios casos

- Vieja i. Inglaterra

- Los 7 barcos bonos estar inventa.

- El lenguaje botas

- Simple Lúcia

- Simple espirales: los niños

hijos de formaciones no se dicen

cuando le fronton de la casa individualmente separada.

B

Tarea 1. Dibujo 1 paso

2. Dibujo 2 pasos

3. Dibujo 3 pasos

Un fondo melancólico y de los árboles en verde.

re 2 pasos

Integración de la memoria.

12.3. Annex 3: Detall de l'entrevista de grup

Edu: Estoy trabajando para intentar comprender para qué sirve el taller y en qué elementos ayuda. Si queréis cada uno va comentando. Podemos comenzar con el tema de los prejuicios. Y si habéis vivido estas situaciones. Ya hemos hablado antes.

Ibrahim: (racismo) siempre se ha vivido aquí, siempre. Depende del grado que es pero siempre se ha vivido En el trabajo, en la vecindad. En todos lados.

Hassane: Yo creo que el prejuicio existe pero (...).Estos días he estado pensando. Las cosas más fácil a lo mejor. Te gusta el trabajo para cambiar (..) es el de la educación de los niños. Ese teatro si se transmitía en la cola (...), no en el teatro mismo. Por ejemplo; estamos haciendo una manifestación para unas leyes. No es para nosotros, sino para el futuro, para los niños. Los niños no ven el futuro, pero nosotros sí. Estamos imaginando. Ahora ha cambiado el mucho el mundo. Hay mucha mezcla... Brasil.(...) qué pasará luego. Si no trabajamos ahora en la educación.

¿Que pasará luego? Lo que pase en Brasil o en América. Sino trabajamos en la educación ahora, en el futuro va a influir mucha más fuerte. Yo llevo aquí 26 años. Lo que estaba viviendo antes, cada día o cada año cambia. Para peor....! Porqué (para peor pues) lo estoy viviendo todos los días. No me lo cuentas ni nada. Son 20 y pico años ya. Me gustaría que mis niños se vayan a Senegal.

Pero ellos en su futuro de su vida, quiero (que decidan). Ellos se siente para que luchen que su país vaya “alante”. De qué manera, se hace que hayan blancos, turcos, negros.

Tenemos que ver para el futuro. Lo que queremos vivir, ya lo hemos vivido. Tenemos que trabajar para el futuro con los niños.

El teatro para ese trabajo, Para qué sirve lo que hemos hecho

Lo primero que se ve es. Información. Es educativo, por ejemplo. Educar a la gente. La educación empieza cuando describe lo que no sabías. Es otra forma de educar. Una vez que

se enteran de la situación que viven personas inmigrantes o no. La discriminación no es solo entre razas y tal Entre los nativos mismos hay. Un invalido lo tratan de otra forma. O de otro lugar de España. Pero lo que más se ve es lo que ven como amenaza para los de aquí que es la inmigración.

¿Qué tipo de amenaza?

Por ejemplo, quitamos trabajo. Las escuelas. Se cree que muchos o la mitad son musulmanes. Gitanos o europeos. Suelen tener muchos hijos y por tanto acabaran las ayudas sociales, pues los de aquí suelen tener uno o ninguno. Pensar que venimos a beneficiar. El teatro puede enseñar que no solo es eso.

Pues los inmigrantes están trabajando, pagan sus impuestos. muchos no lo saben

Edu En la obra de ayer. El publico que vino, algunos de vosotros estuvisteis como público. ¿Como lo vivisteis?

Ibrahim Yo pienso que al publico le llegó mucho. Es una obra fácil de entender. Yo tenía mis dudas de que la obra sirviera de algo. Lo hacemos así y no llega el mensaje que tiene que llegar. Pero luego, la atención que prestaba a los actores y después del debate, las preguntas y las respuestas. Me di cuenta... ahhh.. hemos conseguido. Se han enterado de lo que iba. Ha llegado el mensaje!

Carolina Para mí un momento muy complicado, cuando los juristas estaban, si bueno, cómo se hará la ley. Es que tiene que acabar la ley de inmigración. Me resultó (...) un poco de angustia. Seria lo mejor. Pero eso no va a cambiar. Como se explica a la gente que no pasará eso si que parezca que eso no se puede hacer. Y lo ha hecho super bien. Han demostrado con las evidencias que, bueno, nos gustaría a todos y todo ello pasar por tres puntos. Y la gente se quedó tranquila. Mi miedo era,... bueno ahora ya. Los niños tienen derecho y los trabajadores no tienen derecho. Lo ha hecho muy, muy bien. Pero solo a partir del racismo, como decía Hassane. Yo que soy de Brasil. Veo eso como una cosa muy complicada. Hay racismo en Brasil. La gente millonaria o muy rica. O mucha gente tiene la apariencia europea. Pero tener la apariencia europea no significa ser europeo. Tengo una

amiga con apellido inglés y apariencia europea. Y le digo eres inglesa, y no puede ser inglesa. Se ha mezclado tanto (...) que no me digan que soy inglesa. La gente no quiere ser. Me causó al menos un poco de risa. Una vez hablaba con dos amigas una de Madrid y otra de Roma. Que si carolina es mulata. Otra, decía que si es napolitana. Y la otra dice es blanca y la otra que no... y a mi que me da igual. Estoy en Alemania estoy estudiando y tengo las ideas muy claras. Y me queda todavía, mi tarea, mi cosa es estudiar. Yo no he ido ahí para ser europea. Tengo un sentimiento con mi país. La gente se piensa que los inmigrantes vienen porque no les gusta sus países. Como que quieren ser ciudadanos de Barcelona. Pero no es. A veces ha venido toda la familia, a veces sola. Hay mil casos y la gente los confunde. Hay brasileños que quieren ser españoles o italianos. A los españoles los quiero mucho, les tengo mucho cariño. Eso no quiere decir que quiera ser española.

La discriminación social es peor que el racismo. Si sales con ropa sucia o no muy arreglado y entra a una tienda de armani y (...) te echan... Si hay un super y viene un alemán con la barba hasta el suelo y sucio como un hippie ... también lo echan. Es un tema económico. Si tiene mucho dinero, entonces lo aman, lo quieren y están súper contentos.

Mira que increíble. La apariencia por ejemplo, aquí la mitad de la gente que tiene dinero que está todo el día en la playa, que es blanca. Yo lo entiendo que si es blanco o europeo., porque los americanos que están ahí.. tampoco son europeos. Qué es blanco. Pero a mi me da igual, no cambia mucho. Nunca antes de venir a Europa me había planteado este tema.

En mi casa mi madre siempre decía. Yo tengo dos bisabuelos españoles, un o portugués, otro indio de la selva y los demás mulatos, africanos, mezclados. Cómo voy a decir lo que tengo de cada cosa, portugués, no lo sé. Tengo que hacerme un ADN?

Y los que tienen la apariencia de africanos...

Pues esto.

Ibrahim Yo una cosa, el problema por ejemplo lo veo muy político también. Porque años atrás en los 90. El inmigrante era bienvenido en toda España. Hacia falta mano de obra. Mucha gente tenía ganas de aprender, de saber. Los inmigrantes estaban en todos los

sitios. En la obra, en el cambio. Algunos pueden estar casi sin niños. En Aragón se llamaban a familias coreanas, para que mantengan el colegio en funcionamiento. Todo eso... en qué cambió. Antes éramos muy pobrecitos, la gente quiere ver más o menos, ese pobrecito no lo ven como amenaza. Entonces empiezan a ver en los pisos: ese es negro, ese es árabe. Ya viven en las casas. Y ves que el vecino extranjero trabaja y tú estás en el paro. Y de ahí se aprovechan los políticos para ganar votos lanzando mensajes para que te identifiques (...) que ya. Los inmigrantes están trabajando y ellos son los culpables de que tú estés en el paro. Pero ese trabajo que tenías tú no lo querías antes. Y como lo que con la crisis lo que tenías ya no lo tienes y quieres ahora. Agarras el trabajo. Estás más disponible.

Como no tenemos voz ni voto tampoco, los mensajes radicales es lo que ha radicalizado la población española. Pues todos los españoles han tenido un pariente emigrante y les contaban lo que pasaba fuera. Ahora se han desentendido del tema más o menos. Los políticos, como para votar el alcalde de su pueblo, para ser electos para ganar las elecciones para contentar a la población que te va a votar entonces radicalizas el mensaje. Lo haces sin darte cuenta. Y hace daño en algún mitin, porque pervive varios años.

Edu ¿Has estado en algún mitin que se transmita ese mensaje?

Ibrahim No directamente

Hassane En Catalunya el PP lo hace claramente

Ibrahim Cada vez que llega elecciones ya surgen los reproches. Uno lo entiende más que el orador quería decir. El espectador está imaginando. Lo que entiende de las palabras es que estos (los inmigrantes) son la amenaza. Ese es el problema. Los mensajes cortos e indirectos que no dicen claramente lo que dicen. Son los más peligrosos. El que es más radical lo interpreta de la manera más radical. Pero si fuera que aquí los inmigrantes pueden votar.

Entonces en los congresos nacionales presidenciales si se dan cuenta que a mí no me pueden echar. Los laureles aquí y arriba están tirando palos. En qué elecciones municipales participan los inmigrantes se solucionaría parte del problema. La gente actúa según lo que

han escuchado en la radio o lo que ven en la tele. De ahí los radicalismos. Entonces con colectivos que se identifican con los inmigrantes, que se sienten más humanos.

Así también puede ayudar. Ves una cosa que no sabías y ves... lleva 20 años trabajando. Fíjate el problema que tiene. Su hijo no puede salir del país. Eso no lo sabías

Edu ¿El teatro puede ser información alternativa a la TV?

Hassane La mejor alternativa. Ya hemos hecho casi todo. Pero mucho teatro ha llegado a muchos sitios. Pero este (TO) no ha llegado a tantos sitios. En España no se ha atendido demasiado ni en Francia, Africa. Porque la gente tienen comprender...

Imagina que hemos trabajado 4 días para que 67 personas entiendan algo. Cambian o no cambian, pero por lo menos tiene la idea que tienen; las cosas claras. Falta información. Todo el mundo. Las leyes se hacen y se ponen en un libro. No aplican todos los artículos. El trabajador que trabaja en la justicia, tu crees que ha leído todos los artículos de España. Ejemplo: juego, matar, etc... no. No solo tiene que tener estudios altos, sino también de más pequeños en la escuela. Que lo sepan los niños. No grado superior, lo más fácil. Conocer tus derechos. Qué es humano. Qué importancia tiene la persona humana. No si es blanca o negra. Pero como dice Olivar. Si su país el dice Brasil. Pero eso pasa en Senegal. Antes tenían Portugal o España o Inglaterra, pero no tenía médico ni eso ni nada. Hay leyes muy buenas y hay que intentar de manejar las leyes. Te interesa comer un bocadillo de queso y tortilla. Si no tienes información de carne y te lo dan y dices que no te gusta la carne. Eso no es así. As cosas se pueden cambiar.

Racismo... a mi me ha pasado un montón de veces y he visto un montón de cosas. Yo personalmente tengo otro asunto. Hace falta hacer dos tres meses y hay más casos, hay otros caso de otras personas... contando también la Natalia que quería hacer una entrevista. En su pueblo de Burgos o Palencia. Cuando tenía allí un restaurante y estaba trabajando bien y tenía un problema, que podemos hacer en teatro, me llama un grupo que se llamaba Kas. Y entonces abrí un restaurante yo 6 meses, para toda la vida era, pero duró 6 meses. Eso funcionaba bien, yo estaba muy contento. Pero cada día que me levantaba, escribían una cosa en la puerta y el camarero me dice.... Un camarero bueno. Me dice en ese pueblo hay mucho nazi, mucho skin. Eso es muy peligroso! El mismo día una vieja en el tercer piso

cagándose en mi puta madre sin saber yo lo que pasaba. Y yo pasé (de ella) porque era una vieja. Pero luego salieron muchos chicos en la vía del tren, gritando negro y no sé que y no podía mas. Cogí piedras y les tiré. Me paró la policía. Yo soy uno y ellos... luego una vieja se cagó en mi madre... y luego negro, negro.

La policía, el jefe era muy bueno. Entonces nada mas que entré,. Me miro en carnet. Hassane en Granada tu tenias problemas sí, pues la policía en Granada lo sabia. Como tenía amenaza de los skins. Ese estaba ahí. En Jaen, Almería. Aquel tiempo se quemó un barrio de gitanos. El policía me dijo. Lo que tienes que hacer es (sólo) ir de tu casa al trabajo. El mismo día fui al trabajo. Y había un concierto y me dicen no pase. Pero la policía estaban ahí. Tengo papeles y todo eso que pasó Y se tenía que poner un policía en la puerta de mi casa y otro a la salida. Al final me dice Hassane. Eso no es posible tu eres una persona con tu novia. Tenemos que mandar dos policías y me fui. Me fui (volví) a granada a trabajar. ... (y tuve que cerrar el restaurante).

Ahí le da igual el blanco , negro. Pasa como los alemanes rubios. Eso es muy malo.

Me parece es que ahora mismo en Europa, todos los países que he ido hay un skin o nazi o derecha radical todos que no sé la filosofía lo que quiere exactamente. Odian los extranjeros o inmigrantes Todo lo que no sea su país. Hay los belgas que odian la otra parte de Bélgica. Y por ahí va en varias partes. O sea, en Inglaterra, una chica de Jamaica que era la tercera generación en Jamaica en Inglaterra. Y le decían ah.. la extranjera que vive ahí. Y era la tercera generación Nunca había estado en Jamaica. Ah.. es la extranjera casada con un inglés.. y dice bueno, a parte que es inglesa...

La democracia aquí. Yo pregunto. Aquí la democracia es el conjunto de toda la vida, mal bien, regular. Todo. El hermano me dice, ... no es dictadura. La democracia para mi es la gente que quiere la paz. Tu eres malo si quiere violencia. Puedes ser humano (si eres violento) por que tienes cuerpo pero no puedes estar en democracia. Con teatro se puede hacer ...

Democracia no es que cada uno haga lo que le sale por los cojones. Eso no lo hace ni el presidente. Eso lo decimos pero es falso. Segundo, la misma democracia debería acoger la violencia que no se tolere. NUNCA: no podemos tener partidos discriminatorios. Queremos

partidos con le derecho. Demócratas. Por que quieras joder a los demás te deben dar un derecho con subvenciones. Uno de izquierdas. Eso no es democracia. Eso es falso.

No me gusta eso.

Nosotros como llegamos hasta ahí Partimos de una asociación que lleva funcionando desde el 92. Lo tenían los del pueblo.

El propósito de ese tiempo era ayudar los inmigrantes. En el pueblo. Pero al final se quedó un nada más y muy de izquierda y de todo. Pero es buena gente. Es un ejemplo, pero lo que pasa, lo digo siempre. Su forma es lo que choca con la gente. Hasta que se pelearon y todo eso. Hace un año que lo hemos cogido. En febrero me metí también. Hicimos una asamblea. Se quedó en manos de los inmigrantes y evitaron que hubiera pique. Había uno de Bolivia, Mauritania. De diciembre pero empezamos a solucionar. De eso también Stephanie vino a dar el teatro ese, de los oprimidos. Y henos organizado cursos de formación profesional de albañilería. A, b y c. Los del pueblo nos veían ya. Ahora en clase de camión hay 16 personas. Antes se alejaban, más o menos,. Repartíamos un banco de alimentos.

Viene alimento, porque como mínimo tres veces al año. Lo repartimos. Gente de pueblo, etc... entonces, como lo hacíamos, pues. Estábamos en un conflicto. Unos de izquierda unida, otros socialistas, etc.. y nadie se quería mojar. Entonces, empezamos peleando, peleando. Hasta que nos dieron un sitio para dar cursos. Los queríamos utilizar. Por ejemplo, hay crisis, hay casas viejas. Algún sitio municipal, lo que se hace ahí no se tira, por ejemplo, en un colegio malo. Se aprende ahí, es nuevo y se queda al final nos dieron en un patio de un centro de los pensionistas, todo lo que hicimos ahí; y nos dieron esto. Hicimos los cursos, los centros, etc.. todo, homologado y todo eso. Carnet de conducir, también clases de español Al final conseguimos que nos dieran un local. Ya tenemos local. Ordenadores, etc..., ya tenemos eso, cursos, clases. Ahora mismo , estamos, de carne de camión. Todos son de ahí ya, antes no querían mojarse. Ahora, están ahí, los hijos, etc.. cuando llegan al local están los negros, mauritanos y ahí hay cursos de ayuda a domicilio para mujeres. Todos son de ahí.. ahora. Hay 20 pero solo hay dos, todos son del pueblo. Los marroquíes están un poco más.. ellos, los árabes, no se quieren implicar...

En poco tiempo todo eso lo hemos hecho, ahora evidentemente nos da, lo que quieren nos lo

da. Ellos mismos lo tienen que cubrir... por ahí nosotros cogemos .. hechos concretos, dejamos de ser los negritos, y por lo menos que se ven. Hay muchos que... las decisiones y todo eso, la asamblea la junta directiva. Somos un blanco y 4 negros. Y muchos no saben que yo soy partícipe de eso!

Pero todo el mundo se están apuntando. Ahí es donde trabajaron. Poco a poco, pero llega. Cuando empiezas, con la estrella se va. Eso no queda. Son muchas formas de llegar el mensaje. Entonces el que se va a sacar el carné de conducir de camión, entonces no podemos dejar de ser amenaza para ellos. Por eso, el teatro es también, por ejemplo, Queríamos que la gente se sume, porque captarán cosas. Tenemos igual el año que viene. Podemos seguir entonces los mensajes (...) se van. Se van educando porque es educativo. Porque hay gente que no saben qué es la opresión porque nunca la han sufrido. No se ponen en el lugar del que lo sufre. No se identifican. Sabes lo que quiero decir.

La base de todo para mí, son las mujeres. Lo más importante es la casa. Una madre, la idea que tiene es.. yo creo, si es buena educadora, es la primera escuela. Si un niño que ve a su madre que va al teatro, un negrito, los niños harían amigos, superarían una barrera infranqueable. Porque se siente el amigo, se supera el color. Hablo con un español blanco... Yo del color ya paso. Porque estoy hablando con una persona. Con el tiempo creo que poco a poco, con pasos cortos pero firmes, llegaremos.

Edu Quieres decir alguna cosa más con respecto al teatro.

Ibrahim Con lo que hemos hecho ayer. Yo la crítica, estoy hablando después. Pues al principio me parecía que todo estaba correcto. La crítica que hay ahí es que yo no puedo opinar de uno que no está. La intervención de Jordi, bien, me gustó, como la pieza que hemos escogido, ... etc.. no quería salir.

Pero hemos olvidado algo fundamental Hemos venido el miércoles y el viernes hemos tenido que presentar algo y hay muchos cursos que se dan. Entonces yo valoro que en un espacio tan corto de tiempo con personas que no nos conocíamos. Entonces nos juntamos con armonía, todo, en este tiempo sacamos lo que sacamos ayer, entonces me pareció un éxito para mí. Lo de Jordi,... ser responsable de algo es muy difícil. Porque nosotros, el problema que teníamos, para nosotros todo era lo que estamos presentando. Pero el local en

si, no sabemos para qué, para cuanto tiempo. Si aquí tenía que hacer otra cosa. Una persona del público... el mismo no sabía no donde va. El que tiene la responsabilidad del tiempo y de todo, está en un aprieto también. No había tiempo. Si no hubiera parado eso.. no hubiéramos llegado a la votación... Opinar es fácil, porque la mayoría no le dieron importancia. Pero como surgió de uno, luego otros empezaron a opinar. Pero luego ya lo hemos pensado que eso no tenía que ser.

Carolina Yo no sabía que estaba mal. Porque había visto otras representaciones en que la gente conversaba el comodín con otros chicos de la representación. El comodín con otros chicos de la organización. Bueno, a mi me pareció normal.

La única cosa que de la organización del taller es que yo a **Olivar creo que tiene mucha, mucha experiencia** y quizás ya lo tiene todo tanto en la cabeza que no lo puede evitar. Lo digo de mi área y trabajo. Eso es algo que nosotros tendemos a evitar. Intentar hacer que las personas trabajen más y también me preocupo de como hablar con la persona. **A veces** cuando el hablaba contigo, **me pareció algo directo** como si te iba a doler.

He trabajado con niños en una comunidad pobre, a parte de eso, la mayoría chicas de 15 años. Si yo hablo así con una chica, seguro que se va. Se molestó mucho con .. no sé . Una chica una vez, tenía una familia super grande con 11 hermanos y 3 de un padre, otros 3 de otro. Y ahora mismo la madre ha tenido el número 11.... que era nuevo que estaban los dos peleados, y la madre le quería pegar. Le pegó ella. Ella contaba la historia, super atractiva. Eso no lo puedo contar, y me da cosa. Ella lo contaba super tranquila. Porque no tenía nada que ver con lo que estamos tratando. Quizás buscábamos una solución. Lo hacía lo más blando posible, porque sabía que... basta es tu problema ... mmm. O le doy toda la atención y las otras cosas no les digo nada.

He trabajado muchos años con niños y también alemanes. Porque... verdad son todos iguales. Si uno siente que no tiene atención, se siente mal. Recuerdo que había uno que era tan bueno, no hablaba mucho y no molestaba. Nadie le hablaba., Como lo hace genial, implica que no tengo que quejar de nada. Pero no le decía que lo hacía genial. El niño estaba muy triste. Y cuando un mal iba bien.. muy bien... ! Y el otro se quedaba mal. Y ella corto su pelo, que bonita estás... ahhh

Entonces empezó a hablar y él se quedó super feliz. Le gustaba hacer las cosas bien.. lo dice igual, los adultos por ejemplos. Los alemanes no abrazan, como los latinos o africanos. La forma para ellos de afecto es que les hables. Tú tienes que hablar. Les encanta hablar. Hablan bajo, hablan de sus cosas. Tienes que descubrir los temas que les gustan hablar. No es como en Brasil. Si tienes niños.. ok... Que pasó con tu niño ayer... eso es fácil. Pero de otros temas les encanta a los alemanes. Uno tiene que sacar los temas, lo especial de cada uno. Y hacer con que el grupo funcione así. No hablaba español, no tenía control de la palabra. Pegar es coger, y pegar es golpear... esos equívocos o cosas chicas. O la plata.

Eso son cosas que complican un poco a parte de que no conocer a la gente, a los participantes. Yo trabajaba casi 8 meses con los niños. Al final si me ven en la calle me besan.. sí, los alemanitos. Pero dos días, con ellos no se conocen. Es complicado, no es fácil

Es un proceso.

No es lo mismo como en los equipos de fútbol. Te viene de varios lados y ya quieren formar un equipo nuevo y no sabemos nada.

El tiempo, el factor tiempo es la clave. La clave está que viene gente de Granada, Italia. Otro sabe algo ... etc.. y tú tienes que sacar algo concreto y presentarlo. Tienes que tomar una decisión y pasa eso. Has participado, ella no, yo tampoco. No los tenemos que tomar así. Si fuera otra obra. El no saldrá. Saldrá ella tú., etc..

Hassane El maestro Olivar le diré miles de gracias. Gracias porque ha hecho cosas no imposibles, pero difíciles. Lo ha conseguido. La única queja que tengo y la he comprendido. No me gusta pero he comprendido. Como dice, .. antes. La gente escucha una cosa y no analiza. Ahora he analizado también, porque Jordi, lo más difícil es ser cabeza de todo, de casa. Lo que ha hecho es muy feo, porque cada persona tiene su manera de hacer. Pero como mezcla de otra manera no salió bien. Entonces Jordi que es el organizador de todo y no estuvo tanto tiempo allí. La verdad es que no tenía tanta confianza que salga bien. Y quiso echar una mano. El tiempo ... dice voy a salir. Yo...lo ... lo que Jordi hizo se puede comprender. No pasa nada. Pero lo que hizo su hermana, siempre le digo a mi mujer. Las pelotas de la casa aquí se limpian. Delante de la gente me doy un beso. Su hermana yo eso, a mí , de verdad me cortó, ... estaba mal porque salió la mujer y lo veo muy mal. Tú

recuérdate que tu eres el principal. No le digas que lo hemos hecho muy mal. Y nos llamas si quieres y nos dices .. mira, pero la gente esta contenta pero eso no está bien por eso, por eso, -... pues otros ...

Lo arreglamos pues no somos profesionales. Stéphanie, etc.. el mismo Olivar se había equivocado también... Es difícil pero lo veo positivo.

Edu Gracias a todos. Cierro la sesión.